

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Diplomová práce

**Vývoj československého vojenského trestního
práva 1918-1989**

Zpracoval: Štěpán Krupička

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.

2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji tímto, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Praze, dne 15. 5. 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velice rád poděkoval panu JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za jeho cenné rady v průběhu tvorby mé diplomové práce a především za jeho trpělivost a vstřícnost. Další poděkování patří slečnám Janě Valešové a Kristině Pokorné za jejich pomoc jednak s překladem cizojazyčného resumé a opravou gramatiky a dále s pomocí při finální grafické úpravě textu. V neposlední řadě pak patří velký dík mé rodině, která mě vždy podporovala a byla nablízku pokaždé, když toho bylo potřeba.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Recepce rakousko-uherského práva po roce 1918.....	4
2.1 Recepční zákon.....	4
2.2 Zákon č. 119/1855 ř. z.....	6
3. Podoba a proměny vojenského trestního práva v meziválečném období (1918-1938).....	17
4. Československé vojenské trestní právo v průběhu II. sv. války a záhy po ní (1938-1948).....	25
5. Události v oblasti práva po únorové revoluci 1948 s důrazem na vojenské trestní právo- právníká dvouletka.....	29
5.1 Právníká dvouletka.....	29
5.2 Trestní právo.....	32
5.3 Vojenské trestní právo.....	33
6. Podoba vojenského trestního práva po roce 1950 a jeho proměny do roku 1989.....	35
6.1 Právo po roce 1950.....	35
6.2 Trestní zákon č. 86/1950 Sb.....	36
6.3 Trestní zákon č. 140/1961 Sb.....	44
7. Proměna československého vojenského trestního práva ve srovnání stavu v letech 1938 a 1989.....	51
8. Závěr.....	54
9. Přehled použitých zdrojů.....	56
10. Cizojazyčné resumé.....	60

1 Úvod

Jako téma diplomové práce jsem si zvolil vývoj československého vojenského trestního práva mezi lety 1918-1989, a to hned z několika důvodů. Jednak je mi oblast vojenství velice blízká a tudíž je pro mě osobně práce s tímto tématem obzvláště zajímavá, ale hlavně se jedná o specifickou oblast trestního práva, jenž podle všeho co jsem se v souvislosti s prací na ní dozvěděl, nebyla dosud v této podobě zpracována.

Na to otázku co je vlastně pod pojmem vojenské trestní právo myšleno, existuje poměrně jednoduchá odpověď. Je to soubor právních pravidel, zakotvujících úpravu trestání provinění spáchaných vojenskými osobami, či jako normy trestního práva hmotného, jimiž se řídí vojenské soudy. Toto však nikdy neplatilo bezvýhradně, a až ve druhé polovině 20. století se skutečný stav této definici přiblížil nejvíce, neboť před rokem 1950 vojenské soudy v celé řadě případů vykonávaly jurisdikci nad osobami civilními, eventuálně civilní trestní pravomoci nad osobami vojenskými.¹

Jelikož se jedná o dlouhé časové období plné dějinných zvratů, kterými si v průběhu dvacátého století nejen střední Evropa, ale celý svět prošel, bylo nezbytně nutné pro informační hodnotu, kterou by dle mého názoru měla diplomová práce mít, občas, jak již názvy jednotlivých kapitol napovídají, od tématu odbočit a vysvětlit okolnosti v oblasti práva, které ke změnám vojenského trestního práva vedly.

Smyslem celé studie tedy není komplexní rozbor problematiky, nýbrž vylíčení směru, jakým se v průběhu vytyčeného období tato oblast práva na československém území ubírala, a hlavních změn, které během toho prodělala.

V tomto duchu se také v první kapitole věnuji právu rakouskému a jeho recepci na území nově vznikajícího Československa a problémům s tím spojeným, jako například zrušení některých institucí a spojení tří dosud nejednotných součástí nového státu: Česka, Slovenska a Zakarpatské Rusi.

---

¹ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str.. 845

Následně se v III. kapitole věnuji jednomu ze dvou hlavních období celé práce, kterým je takzvaná první republika. Ačkoli je toto období poměrně krátké, má v našich dějinách zvláštní místo, jakožto ostrůvek svobody, mezi feudalismem a totalitou. Stejně tak velký význam má i v rámci mé diplomové práce, kde se chci zejména pokusit o srovnání stavu vojenského trestního práva prvorepublikového a totalitního.

Z tohoto důvodu bych chtěl zdůraznit, že kapitola pojednávající o období od počátku druhé světové války (respektive od konce první československé republiky) až do únorové revoluce, zde slouží pouze jako jakýsi pomyslný můstek, udržující kontinuitu historického vývoje Československa.

V páté kapitole se dostáváme do doby, kdy Československo stanulo na prahu totality, což se samozřejmě zásadním způsobem projevilo ve vývoji práva, za kterým se v průběhu let 1948-1950 udělala tlustá čára takzvanou „právníkou dvouletkou“. Ta pak předurčila stav právních poměrů v Československu na příštích 10 let, kdy nastala změna nová, která s drobnými úpravami vydržela až do konce komunistické diktatury a okleštěná o prvky komunistické ideologie zůstala v platnosti i v dalších letech.

Následné srovnání by mělo být ukázkou změny poměrů na našem území a to ve velice specifické oblasti trestního práva, kterou je samozřejmě vojenské trestní právo. Jelikož je totiž armáda nástrojem státní moci na obranu státního území, podepisuje se často na změně právních úprav zasahujících do armádního života i politické klima na tom či onom území. Zejména dobře je to vidět na komentářích trestního zákona v dobách totality, kdy armáda podle právních teoretiků a zákonodárců nesloužila pouze k obraně vlasti, ale také komunistické ideologie, lidově demokratického státního zřízení a nástroj třídního boje po boku dalších států Varšavské smlouvy.

Jak již bylo řečeno výše, práce na toto téma v daném časovém rozpětí dosud napsána nebyla, což představovalo zejména problém v poskládání podkladů potřebných k jejímu vzniku. Pro mne to znamenalo, že jsem při psaní pracoval, kromě současné právně-historické literatury, s dobovou literaturou, zákony a komentáři k nim. Přes mé počáteční zklamání z nedostatku pramenů, zejména co se první poloviny diplomové práce týče, jsem v průběhu času zhodnotil tuto slabinu

jako výhodu, neboť z původních pramenů lze smysl a účel dané právní úpravy pochopit nejlépe.

2 Recepce Rakousko-Uherského práva po roce 1918

2.1 Recepční zákon

Den vzniku samostatného československého státu se datuje k 28. říjnu 1918, tedy den po kapitulaci Rakouska-Uherska v první světové válce. Vznik Československa se váže na přijetí zákona o vzniku samostatného státu československého č. 11/1918 Sb. z. a n. Národním výborem československým. Již první věta tohoto zákona říká, že „československý stát vstoupil v život“ a v článku 4. se pak účinnost zákona stanovuje na tentýž den.²

Pro účely tohoto textu se nejdůležitějším jeví čl. 2, který říká, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti*“³, což je v preambuli zdůvodněno zejména potřebou vyhnout se zmatkům a zachováním kontinuity dosavadního právního řádu v nově vznikajícím státě. Sám Alois Rašín, autor textu zákona, toto okomentoval slovy, že "*základním tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo*"⁴Ačkoli to samo o sobě zní poměrně jednoduše, bylo to spojeno s řadou problémů.

Tím největším problémem byl nejspíše *právní dualismus*. Tento pojem vyjadřuje stav, ve kterém vedle sebe fungovaly dva zcela rozdílné právní systémy ve státě vzniklém ze spojení území po rozpadu dvou mocností spojených v personální unii Rakouska-Uherska, kde rakouské právo bylo zákonné a psané, kdežto v Uhrách se preferovalo právo nepsané, obyčejové. To mělo samozřejmě pro nově vzniklý stát význam z důvodu příslušnosti východu země k bývalým Uhrám. I když autoři recepčního zákona slibovali, že se bude jednat o stav přechodný, jak další dvacetiletý vývoj ukázal, zejména v oblasti právního řádu, k unifikaci na celém území československého státu nedošlo a z provizoria se tak stal trvalý stav⁵.

---

² Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

³ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

⁴ Vojáček, L., Schelle, K. *Repetorium českých právních dějin do roku 1945*, Ostrava: Key publishing, 2008, ISBN 978-80-87071-69-4, str. 165

⁵ Vojáček, L., Schelle, K. *Repetorium českých právních dějin do roku 1945*, Ostrava: Key publishing, 2008, ISBN 978-80-87071-69-4, str. 165

Pokusy o řešení právního dualismu se děly zejména sjednocováním judikatury, rekodifikací právního řádu, což se nakonec nezdařilo, a přijímáním nových právních předpisů. To slavilo dílčí úspěchy a mnoho částí práva bylo takto sjednoceno, avšak bylo to také spojeno s problémem takzvané legislativní inflace v důsledku tzv. legislativního boomu⁶, kdy bylo v průběhu 10 ti let vydáno cca. 10 000 nových zákonů.

V této souvislosti bych též rád zmínil zvláštní vývoj v oblasti Hlučínska, díky němuž v Československu nastal dokonce trialismus právního řádu, jelikož zde na jistý čas bylo převzato právo pruské. O jeho vytlačení se pak z větší části postarala norma o inkorporaci hlučínského kraje č. 76/1920 Sb. z. a n., čímž bylo na toto území rozšířeno rakouské právo.

Částečně jasno pak v kalných vodách recepce rakousko-uherského práva udělala ústavní listina z roku 1920⁷. Ústava byla v deseti člancích uvozovacího zákona označena za normu nejvyšší právní síly, kterou mohly měnit nebo doplňovat pouze zákony označené jako ústavní. Zároveň byly derogovány veškeré zákony ústavě odporující.⁸ Tento zákon tedy nahradil všechny dřívější rakouské ústavní zákony a ve svém důsledku vedl k zániku všech zákonů, které nebyly slučitelné s republikánskou formou státu, což bylo řečeno v prvním z deseti článků uvozovacího zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., jenž nabyl účinnosti spolu s ústavou dnem jejich vyhlášení, to jest 6. března 1920.

Definitivní konec problémům s právním dualismem udělala až úplná rekodifikace československého právního řádu v roce 1950, vydáním společných zákoníků zejména trestního a občanského práva hmotného i procesního, společného pro celé území Československa. Tomu předcházela tzv. právní dvoutletka, zahájená v polovině roku 1948, na popud tehdejšího nového komunistického vedení státu. Z toho je tedy patrné, že i přes veškerou snahu, se v demokratickém Československu právo unifikovat nepovedlo, na čemž největší podíl viny má vypuknutí druhé světové války, respektive události v roce 1938, a rozpad území s tím spojený. Následné

---

⁶ Tímto výrazem se označuje vydávání velkého počtu nových zákonů. To ve svém výsledku vedlo ke ztrátě právní jistoty a úcty k zákonům.

⁷ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁸ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

poválečné roky již nedaly pro dokončení prací na unifikaci práva dostatek prostoru, neboť bylo nejdříve nutné se vypořádat s následky válečného běsnění.

2.2 Zákon č. 19/1855 ř. z.

Jedním z mnoha zákonů přejatých recepční normou⁹ do právního řádu nově vzniklého Československa byl i vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech č. 19/1855 ř. z. ve znění pozdějších změn a doplňků, z nichž mnohé jsou zmíněny dále v této kapitole. Zákon vstoupil v platnost 1. července roku 1855, podle článku 1. tohoto zákona, jako jediný předpis pro potrestání činů v něm označených a proto oním dnem pozbyly platnosti všechny zákony a nařízení, jež doposud platily o předmětech tohoto trestního zákona v kterékoli části říše¹⁰. „Z vojenských trestních norem, vydaných před vojenským trestním zákonem, uznává se za platný všeobecný zbrojní patent z 24. října 1852, č. 223 ř. z.“¹¹ Spolu s ním byl recipován i zákon č. 131/1912 ř. z., vojenským trestním řádem, který obsahoval procesní předpisy pro řízení před vojenskými soudy pro skutky spáchané podle zákona č. 19/1855 ř. z.

Tento zákon byl v poměru speciality k trestnímu zákoníku č. 117/1852 ř. z., vydaným 27. května 1852, který vznikl jako doplněné vydání zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z 3. září 1803. Některé paragrafy tohoto zákoníku jsou vojenským zákonem č. 19/1855 ř. z. doslova převzaty. Aby bylo jasné, které to jsou, je vedle takových §§ zákona č. 19/1855 ř. z. uvedeno v závorce číslo paragrafu obdobného v zákoně č. 114/1852 ř. z.¹² Oba tyto zákony si pak v průběhu let prošly řadou změn, avšak jako takové platily na našem území až do roku 1950. Jak je již uvedeno v přechozí kapitole, v této době byly zrušeny v důsledku rekodifikace během takzvané „právníkové dvouletky“, kdy bylo vojenské a civilní trestní právo sloučeno do jednoho kodexu¹³.

Zákon č. 19/1855 ř. z. se skládal z uvozovacího patentu a pěti dílů, rozdělených na jednotlivé hlavy zákona. V uvozovacím se zákoně se, krom vymezení působnosti

⁹ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

¹⁰ Zákon č. 19/1855 ř. z., čl. I.

¹¹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 11

¹² Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 8

¹³ Viz. kapitola V.

zákona, zakotvily dvě dnes zcela neodmyslitelné zásady¹⁴. První z nich je zásada zákonnosti, kdy „za zločin nebo přečin mohou se pokládati a trestati jenom jednání nebo opominutí, která tento trestní zákon výslovně prohlašuje za zločin anebo přečin“¹⁵. Druhou pak zákaz retroaktivity, podle které se „tohoto zákona má užití i na vyšetřování, která jsou již zahájena, a na trestná jednání i opominutí, která byla spáchána dříve, než vešel tento zákon v účinnost, a dosud nebyla rozsouzena, pokud se nemá podle tohoto trestního zákona o nich jednati přísněji než podle zákonů dříve platných“¹⁶

Protiprávní čin, posuzovaný podle tohoto zákona, mohl subjekt spáchat jak jednáním, tak opomenutím. Těmito činy byly:

- I. Vojenské zločiny a vojenské přečiny, páchané proti povinnostem vojenského stavu nebo vojenské služby (§§ 142-303)
- II. Zločiny proti válečné moci státu (§§304-331)
- III. Jiné (obecné) zločiny (§§332-525) a přečiny (§§526-799)¹⁷

Prvních 141§§ vojenského zákona tvoří všeobecná ustanovení. Trestní odpovědnost je zde stanovena podle zákona č. 117/1852 ř. z., a to na dosažení věku 14 let.¹⁸ Z této části zákona se dále podrobněji budu zabývat pouze tresty a jejich ukládáním.

Vojenské zločiny a vojenské přečiny obsahuje druhý díl zákona č. 19/1855 ř. z. Jsou to trestné činy, kterých se dopouštějí vojenské osoby „porušením zvláštních povinností vojenské služby a vojenského stavu podle důležitosti těchto povinností a podle stupně škodlivosti následků vojenského zločinu nebo vojenského přečinu.“¹⁹ Zvláštními povinnostmi vojenské služby a vojenského stavu jsou poslušnost, věrnost, bdělost, statečnost, šetření kázně a pořádku a služebních předpisů vůbec, jakož i zachování vojenské cti.²⁰“ Vymezení pojmu vojenská osoba je poměrně složité a

¹⁴ Vojáček, L., Schelle, K. *Repetorium českých právních dějin do roku 1945*, Ostrava: Key publishing, 2008, ISBN 978-80-87071-69-4, str. 147

¹⁵ Zákon č. 19/1855 ř. z., čl. V.

¹⁶ Zákon č. 19/1855 ř. z., čl. XI.

¹⁷ Zákon č. 19/1855 ř. z., čl. II.

¹⁸ § 6 zákona č. 19/1855 ř. z. a § 237 zákona č. 117/1852 ř. z.

¹⁹ § 142, zákona č. 19/1855 ř. z.

²⁰ § 143, zákona č. 19/1855 ř. z.

subjektů všeobecně podřízených zákonu č. 19/1855 ř. z. v průběhu let přibývalo. Proto je této problematice věnován zvláštní prostor, jak níže v této kapitole, tak i v kapitole následující, neboť ani v období československé první republiky tato problematika nezůstala beze změn.

V bodě II. nalezneme zločiny, které upravuje třetí díl zákona č. 19/1855 ř. z. Jedná o poměrně úzkou skupinu trestných činů, jejichž společným znakem je ohrožení branné moci státu. Jedná se o nedovolené najímání vojska, svádění nebo pomáhání k porušení přísězné vojenské povinnosti, vyzvídání a jiné činy, směřující proti válečné moci státu.²¹

Trestné činy obsažené v bodě III., jsou v zákoně č. 19/1855 ř. z. rozděleny do čtvrtého a pátého dílu podle stupně závažnosti. Ve čtvrtém dílu najdeme zločiny, „*kteří (...) napadají buď společnou bezpečnost přímo ve svazku státu, ve veřejných opatřeních nebo ve veřejné důvěře nebo porušují bezpečnost jednotlivých lidí co do osoby, majetku, svobody neb jiných práv.*“²² Můžeme zde najít veřejné násilí, vraždu, krádež a podvod. Mezi trestné činy, které po vzniku Československa zanikly, patří například urážka veličenstva a členů císařského dvora.

Poslední pátý díl se věnoval trestným činům, které byly označeny jako přečiny a dělily se podle své závažnosti na tři druhy²³, dle toho, zda narušovali veřejnou bezpečnost, bezpečnost jednotlivce či mravnost. První z nich, tedy přečiny proti veřejné bezpečnosti, byly „*trestné činy (...) proti veřejnému pokoji a pořádku, proti veřejným zřízením a opatřením pro obecnou bezpečnost a proti povinnostem veřejného úřadu*“²⁴. Druhou skupinu, přečiny proti bezpečnosti jednotlivce, vojenský trestní zákon specifikoval jako „*trestné činy, z nichž vzniká nebezpečí neb újma pro bezpečnost jednotlivce, a to pro osobní bezpečnost života, zdraví nebo vůbec těla; pro bezpečnost majetku nebo výdělků; pro bezpečnost cti a dobré pověsti nebo pro bezpečnost jiných práv.*“²⁵ Poslední třetí skupinu tvořily přečiny urážející veřejnou mravnost.²⁶

---

²¹ §304, zákona č. 19/1855 ř. z.

²² §332, zákona č. 19/1855 ř. z.

²³ §526, zákona č. 19/1855 ř. z.

²⁴ § 527, zákona č. 19/1855 ř. z.

²⁵ § 528, zákona č. 19/1855 ř. z.

²⁶ § 529, zákona č. 19/1855 ř. z.

Oproti zákonu č. 114/1852 ř. z. tak zákon č. 19/1855 ř. z. neobsahoval úpravu pro přestupky. Na to je upozorněno v článku III zákona č. 19/1855 ř. z., který stanovil, že u jiných přestoupení zákona, na která se tento trestní zákon nevztahuje, se potrestání přenechává „*představeným a úřadům podle předpisů o tom vydaných*“, což znamená, že vojenské osoby podléhají části zákona č. 117/1852, upravující přestupky, stejně jako osoby občanské.

Zatímco trestné činy uvedené pod body II a III mohla spáchat jakákoli osoba podléhající mimořádné pravomoci vojenských soudů²⁷, u činů v bodě I. tomu bylo jinak. Jejich subjektem se mohla stát pouze osoba označující se pojmem *komabant*, kterým se označuje příslušník ozbrojených sil s bojovým posláním. Osoba, na kterou se tato ustanovení vojenského zákoníku vztahovala, musela před tím složit přísahu na válečné články či na zvláštní stanovy.²⁸

„Podle původního znění²⁹ čl. III uvoz. patentu k v. tr. z. a § 142 v. tr. z. podléhali totiž druhému dílu v. tr. zák., jenž obsahuje ustanovení o vojenských zločinech a o vojenských přečinech, jen ty osoby, podrobené pravomoci vojenských soudů, které vykonaly vojenskou služební přísahu, t. j. buď přísahu na válečné články nebo přísahu na zvláštní stanovy.

Na válečné články přísahali v době, kdy vyšel v. tr. z. , příslušníci pěchoty, jezdeckta, dělostřelectva a jiných zbraní, na zvláštní stanovy přísahalo mužstvo proviantnictva a oděvnictva. Ostatní osoby, podléhající vojenské soudní pravomoci (na př. vojenští úředníci, neobligátní vojenské strany nebo civilní průvod vojska), nepřísahaly ani na válečné články ani na zvláštní stanovy a proto nemohli býti trestáni pro delikty vojenské, nýbrž jen pro obecné trestné činy ve v. tr. z. uvedené.

Tvrdil-li obviněný, jemuž se dával za vinu delikt vojenský, že předepsanou vojenskou služební přísahu nevykonal, musila se mu dokázat nepravdivost jeho tvrzení, neboť jinak nemohl býti odsouzen pro delikt vojenský. Výjimkou se počítaly vojenské delikty těm, kteří přímo odepřeli vykonati přísahu (nařízení z 10. července

---

²⁷ Zákon č. 19/1855 ř. z., čl. IV. Příslušnost při vyšetřování a trestání činů uvedených v bodu II byla dokonce vyhrazena vojenským soudům bez ohledu na řádnou soudní příslušnost občanských osob. §305, zákona č. 19/1855 ř. z.

²⁸ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 4

²⁹ Původním zněním je zde myšleno znění zákona č. 19/1855 ř. z. před účinností zákona č. 9/1918 Sb. z. a n., jímž se pozměňuje vojenský trestní zákon a řád. Viz. kapitola III.

1833 Ř. 570, čís. 65 Sb. zák. voj.) nebo kteří měli v některém odvětví zbraní hodnost důstojnickou (nejvyšší rozhodnutí z 16. srpna 1859, uveřejněné nařízením vrch. arm. vel. z 19. srpna 1859, odděl. 4 čís. 1817, Věstník č. 131). Přísaha na zvláštní stanovy zanikla dnem účinnosti branných zákonů z r. 1868, kdežto přísaha na válečné články se udržela i se svým právním významem až do rozpadu Rakouska-Uherska³⁰.

Kromě výše zmíněných komбатantů c. a k. armády se však postupem času trestné činy a přečiny z bodu jedna začali vztahovat i na další tři skupiny subjektů. Tou první jsou váleční zajatci a potřeba jejich zařazení mezi osoby, vůči nimž je druhý díl vojenského zákona účinný, vznikla po vypuknutí první světové války. Konkrétně se jednalo nařízení ministra války č.233/1915 ř. z. a nařízení uherského ministerstva čís. 4272/1915. „*Oba ty to řády zákonů a obyčejů pozemní války jsou jako přílohy připojeny k oběma úmluvám z 29. července 1899 a z 18. října 1907, ř. z. č. 174 a 180 z roku 1913, ratifikovaným rakousko-uherským mocnářstvím, ustanovují v člancích 8: »Váleční zajatci podléhají zákonům, předpisům a rozkazům, které platí ve vojsku státu, v jehož moci jsou. Proviní-li se v něčem proti nim, lze je trestati s potřebnou přísností«*“³¹

Stejně tak vztažení vojenských zločinů a přečinů páchaných proti povinnostem vojenského stavu nebo vojenské služby, na druhou nově vzniklou skupinu subjektů mělo na svědomí vypuknutí první světové války a náležely k ní osoby, které sice přísahu na válečné články nesložili, avšak v době, kdy zločin nebo přečin spáchaly, náležely k mobilizující či mobilizované části branné moci. Stalo se tak 25. července 1914 císařským nařízením číslo 157 ř. a z. a uherským nařízením číslo 5490/1914 M. E.³²

Třetí skupinou pak byli příslušníci obdobných skupin četnictva podle §10 zákona č. 1/1894 ř. z.

Tyto čtyři skupiny subjektů měli tedy způsobilost spáchat vojenský trestný zločin a vojenský přečin. Toto postavení mělo dopad i z hlediska subjektivní stránky spáchání trestného činu. Zatímco totiž, jak říká §1 zákona č. 19/1855 ř. z., ke spáchání zločinu podle třetího a čtvrtého dílu tohoto zákona, „*je zpravidla zapotřebí*

³⁰ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 4

³¹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 19

³² Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 5

zlého úmyslu“³³, hned záhy stanoví, že „z pravidla, že je potřebí zlého úmyslu k zločinu, platí však výjimka u vojenských zločinů a považuje se každé porušení vojenských služebních a stavovských povinností vždy za zločin, jakmile je v tomto zákoně jako vojenský zločin označeno“³⁴, čímž se za vojenské zločiny podle tohoto zákona zakládá objektivní odpovědnost.

To je dáno zejména charakterem zločinů, které druhá část zákona č. 19/1855 ř. z. obsahovala. Již bylo řečeno, že se jednalo o zločiny, způsobené „porušením zvláštních povinností vojenské služby a vojenského stavu“³⁵. S výkonem vojenské činné služby jsou totiž spojeny zvláštní povinnosti, jež mají zajistit pořádek a poslušnost. Ty jsou v armádě nezbytné zejména z toho důvodu, že voják je povinen, na rozdíl od občanské osoby, ve výkonu své služby snášet zvýšené nebezpečí. To samozřejmě souvisí s železnou kázní, která je nezbytná pro udržení pořádku ve vojsku v době válečného stavu, tolik potřebného pro efektivní vedení bojové činnosti.

Vojenské trestné činy se členily následovně na trestné činy:

- o porušení povinnosti vojenské služby a vojenského stavu vůbec
- o porušení subordonace
- o vzpouře a obojí
- o zprotivení a neuctivému chování k vojenské strážní
- o zběhnutí a svémocném vzdání
- o osnování spiknutí k zběhnutí
- porušení povinností v strážní službě
- o zbabělosti
- o rušení kázně a pořádku
- nešetření služebních předpisů vůbec
- o sebepoškozování

---

³³ § 1, zákona č. 19/1855 ř. z.

³⁴ § 2, zákona č. 19/1855 ř. z.

³⁵ § 142 zákona č. 19/1855 ř. z.

- o ztrátě nároku na úctu jiných osob a zvláště druhů z povolání

Zvýšená přísnost, se pak odrážela i oblasti trestů, které měly za cíl zajištění poslušnosti a spolehlivosti mužů ve zbraní, kdy na bezmyšlenkovitém plnění rozkazů mnohdy záležel výsledek bitvy. Tvrdost vojenských trestů má samozřejmě svojí dlouholetou tradici, jejíž počátek lze spatřovat už v dobách římských legií. Zajímavostí pak je, že z těchto dob se v rakouském vojenském zákoníku v pozměněné formě udržel ještě pověstný trest decimace, kdy je uplatňován, s moderním trestním právem jinak neslučitelný, princip kolektivní viny. Decimací se rozumí poprava každého desátého muže a používala se v situaci, kdy počet provinilců, nad kterými by měl být vyřknutý rozsudek trestu smrti, je příliš vysoký.

Tento trest můžeme najít v §§ 167 a 168 zákona č. 19/1855 ř. z., kde se nachází ustanovení o odboji a jeho trestu podle stanného práva, jímž je trest zastřelením. Doslova se zde můžeme dočíst, že „*kdyby počet dopadených odbojníků byl příliš veliký, aby trest smrti na každém byl vykonán, bude proveden tento trest na každém desátém muži, na kterého padne los, a na každém spoluvinném důstojníku a poddůstojníku*“³⁶

Výčet jednotlivých druhů trestů za zločiny a přečiny najdeme v §§ 20 a 21 zákona č. 19/1855 ř. z. Za zločiny podle tohoto zákona mohl být odsouzený potrestán těmito způsoby:

- „1) *Smrt*
- 2) *Žalář*
- 3) *Tělesné pokárání*
- 4) *Kasace*
- 5) *Propuštění*
- 6) *Degradace a přeložení do nižší třídy žoldu*“³⁷

Za přečiny mohl být odsouzený podle toho zákona potrestán:

- „a) *vězením*
- b) *tělesným pokáráním*
- c) *propuštěním*
- d) *degradací (a přeložením do nižší platové třídy žoldu)*

³⁶ § 168, zákona č. 19/1855 ř. z.

³⁷ § 20, zákona č. 19/1855 ř. z.

- e) penězi
- f) propadením zboží, prodejních věcí nebo náradí
- g) ztrátou práv a oprávnění
- h) vyhoštěním z některého místa,
- i) nebo z některé země³⁸

Trest „kasace záleží v tom, že důstojníci neb úředníci jsou zbaveni svého místa, své vojenské hodnosti neb úřední vlastnosti a stanou se nezpůsobilými dosíci opět státní služby nebo vojenské hodnosti. Kasace je též spojena se ztrátou všech veřejných titulů a hodností, řádových dekorací, medaile za statečnost nebo jiných čestných odznaků a příjmů s nimi spojených, a pro osoby, které berou výslužné od státu, se zastavením výslužného ...“³⁹

„Trest tělesného pokárání byl zrušen čl. IV uvoz. zák. k rak. brannému zákonu č. 151/1868 ř. z. a §58 uherského branného zákona zák. čl. XL/1868, jež ustanovily toto: Ode dne účinnosti tohoto zákona nesmí se ve vojsku, námořnictvu a zeměbraně užívatí trestu tělesného pokárání a spoutání.“⁴⁰

Pro podrobnější rozbor dalších jednotlivých druhů trestů není bohužel dostatek prostoru, ačkoli se jedná o velice zajímavou problematiku. Pohovořím zde tedy alespoň o trestu odnětí svobody za zločiny neboli žaláři a o trestu smrti, jehož ekvivalent bychom dnes již v trestním právu hledali marně.

Trest smrti se prováděl dvěma způsoby, a to provazem nebo zastřelením.⁴¹ Není rozhodně bez zajímavosti, že trest mrti provazem byl pokládán za přísnější, nežli trest smrti zastřelením. Ačkoli se to zdá nepodstatné, je trest smrti zastřelením přeci jen považován za méně dehonestující či v souvislosti s vnímáním cti v armádě za čestnější způsob výkonu trestu smrti. Z tohoto důvodu bylo tudíž možné trest smrti oběšením „zmírnit“ na trest smrti zastřelením, kdežto naopak nebylo možné vlivem přitěžujících okolností zostřit trest smrti zastřelením na trest smrti oběšením, což stanovil § 118 zákona č 19/1855 ř. z.⁴²

³⁸ § 21, zákona č. 19/1855 ř. z.

³⁹ § 32, zákona č. 19/1855 ř. z.

⁴⁰ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 41

⁴¹ § 22, zákona č. 19/1855 ř. z.

⁴² Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 859

V rozsudku pak s trestem smrti měli být vysloveny i následky, se kterými byl spojen, přitom ty se v jednotlivých provedeníh trestu lišily. Zatím co trest smrti provazem doprovázela ještě kasace, vyloučení, propuštění, ztrátou čestných a služebních odznaků, ztráta šlechtických, civilních i akademických titulů a hodností pro osobu odsouzeného a nakonec ztráta způsobilosti k právním úkonům, včetně sepsání poslední vůle,⁴³ u trestu smrti zastřelením platilo to stejné, akorát s výjimkou vyloučení z vojska a ztráty šlechtictví⁴⁴

Dalším trestem, kterému zde chci napsat pár slov je trest žaláře, což, jak jsem zmínil již výše, se v podstatě rovnalo dnešnímu trestu odnětí svobody a provádělo se ve vojenském trestním ústavu nebo v pevnosti. Podle vojenského zákona existovalo dvojí rozdělení. Prvním z nich bylo dělení podle stupňů, a to na žalář a těžký žalář. Rozdíl mezi oběma spočíval zejména v připoutání odsouzeného železy, což však záhy pozbylo významu, jelikož v článku IV uvozovacího zákona k rakouskému brannému zákonu č. 151/1868 ř. z. a § 58 uherského branného zákona zák. čl. XL/1868 bylo toto opatření zrušeno.⁴⁵ Tím pádem se pak oba žaláře lišily v podstatě v přidělech stravy.

Druhý způsob dělení byl podle délky trvání na doživotí anebo na dobu určitou. Na dobu určitou se zločinec odsuzoval k trestu odnětí svobody od šesti měsíců do dvaceti let.⁴⁶ Podle §125 vojenského zákona mohl soud tuto hranici snížit v případě, že se sešlo několik polehčujících okolností.

V §§ 47-48 vojenského trestního zákona jsou popsány některé následky doprovázející odsouzení k trestu žaláře a těžkého žaláře, na které jsem již narazil výše, při popisu následků spojených s trestem smrti.

U odsouzení k těžkému žaláři⁴⁷ odsouzeného postihly, krom následků vyhlášených v rozsudku, také ty, které jsou popsány v §45 zákona č. 19/1855 ř. z., čili následků odsouzení k trestu smrti provazem. Výjimku tvoří propuštění z vojska. To nastává pouze v případě, že zločinec byl odsouzen k těžkému žaláři na dobu delší než deset let či na kratší dobu, avšak opakovaně. *“Toto ustanovení bylo zrušeno*

---

⁴³ § 45, zákona č. 19/1855 ř. z.

⁴⁴ § 46, zákona č. 19/1855 ř. z.

⁴⁵ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 41

⁴⁶ § 23-26, zákona č. 19/1855 ř. z.

⁴⁷ § 47, zákona č. 19/1855 ř. z.

výnosem ministerstva války číslo 4235 z 28. srpna 1889 a výnosem ministerstva zemské obrany číslo 1527/VI z 11. září 1889, kde se ustanovuje, že „ s nejvyšším schválením jeho veličenstva se nařizuje, že vzhledem k § 40 branného zákona (zák. č. 41/1889 ř. A z. A zák. čl. VI/1889) v budoucnu již nemá nastati jako následek odsouzení k trestu na svobodě vyloučení z počtu vojska, jež je ve vojenském trestním zákoně předvídáno.“⁴⁸ Trest žaláře prvního stupně doprovázela až na výjimky obdobná opatření.

Trest žaláře, ať již těžké nebo ne, bylo možno pak dále zostřit, čímž se pak pobyt ve věznici stával nesnesitelnějším a trest tudíž nabyl na razanci. Tato opatření, která se nachází v § 36 vojenského zákona, bylo možno uložit v samotném rozsudku, avšak mohla sloužit i jako potrestání za kázeňské prohřešky, kterých se odsouzený dopustil v průběhu odpykávání trestu. Trest žaláře se dal zostřit:

„a) železy⁴⁹

b) posty

c) příkázáním tvrdého lůžka

d) tělesným pokáráním⁵⁰

e) přidržením v samovazbě

f) uzavřením o samotě v temnici

g) vyhoštěním z některého místa, okresu nebo země

h) vypovězením ze země po odbytí trestu“⁵¹

Všechna tato opatření měla svá pravidla a omezení, která byla specifikována v §§ 37- 44 vojenského trestního zákona. Hovoří se zde zejména o způsobu provedení jednotlivých zstření⁵² a o jejich maximální délce trvání⁵³.

V této podobě zákon č. 19/1855 ř. z., neboli vojenský trestní zákon zastihl konec první světové války, rozpad monarchie a následná recepce právního řádu Rakousko-Uherského mocnářství. V následujících letech po recepci byl tento trestní

⁴⁸ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 62

⁴⁹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 41

⁵⁰ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 41

⁵¹ § 36 zákona č. 19/1855 ř. z.

⁵² „...trestanec (se) některé dny živí jen vodou a chlebem...“ §38 zákona č. 19/1855 ř. z.

⁵³ „...jen ve dnech nejdoucích po sobě a ne častěji než třikrát týdně.“ § 39 zákona č. 19/1855 ř. z.

zákon, a vůbec celá rakousko-uherská koncepce dvojího trestního práva pro občanské a vojenské osoby shledána jako nevyhovující a následně proběhly pokusy o jeho modernizaci a sjednocení těchto dvou kodexů, neboli zákona č. 19/1855 ř. z. a zákona č. 117/1852 ř. z.

3 Vývoj a podoba československého vojenského trestního práva mezi lety 1918-1938

Jak bylo řečeno ve druhé kapitole, po přijetí zákona číslo 11/1918 Sb. z. a n., neboli recepční normy, z 28. října 1918, se součástí právního řádu nově vzniklého Československa stal i zákon č. 19/1855 ř. z., včetně všech jeho pozdějších doplňků. Těmto doplňkům se říkalo vedlejší trestní zákony, kterých byly vydány řádově desítky, s různou, územně omezenou teritoriální působností. „*O aplikovatelnosti takovýchto právních předpisů s územně omezenou působností rozhodovalo podle § 7 v. tr. ř.*⁵⁴ *sídlo vojenského soudu první instance, na rozdíl od obecného trestního řádu, kde bylo pro použití konkrétních trestních zákonů rozhodné místo spáchání činu*“.⁵⁵

Také v rozmezí let 1918-1938 si zákon č. 19/1855 ř. z. prošel celou řadou změn, z nichž jsou zde blíže představeny ty nejdůležitější, seřazené chronologicky. Na zde uvedených normách je kromě jiného také vidět, jak stát převzatý zákon přizpůsoboval novému uspořádání a průběžně jej měnil k potřebám změněných poměrů v ozbrojených silách.

První zákon, který se vojenského trestního zákona dotkl, byl zákon č. 9 ze dne 2. listopadu 1918, jenž se stal účinným o dva dny později, tedy 4. listopadu a provedl dvě významné změny. Tou první je změna ve vymezení okruhu subjektů, které se mohli volat k odpovědnosti za spáchání trestných činů uvedených ve druhém díle vojenského trestního zákona⁵⁶

Konkrétně se tato změna týkala článku III uvozovacího patentu k vojenskému trestnímu zákonu. Jeho původní znění označovalo za subjekt ustanovení o vojenských zločinech a přečinech ty osoby, které se zavázali k dodržování zvláštních

---

⁵⁴ Zákon č. 131/1912 ř. z., vojenský trestní řád

⁵⁵ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 870

⁵⁶ II. díl zákona č. 19/1855 ř. z., o vojenských zločinech a o vojenských přečinech a jak se trestají

povinností vojenského stavu vojenskou služební přísahou. Tu skládali pouze takzvaní kombatanté.⁵⁷

Tyto účinky služební přísahy přenesl zákon č. 9/1918 Sb. z. a n. v §1 na pouhou skutečnost, že daný jedinec byl zařazen do branné moci. Tím však vznikla otázka, jestli tedy skutečně je druhý díl vojenského trestního zákona účinný vůči všem, kdo byli zařazení do branné moci československého státu, či pouze na ty, kterým bylo dříve předepsáno vykonat služební přísahu.⁵⁸

Jasno v tom udělal až v roce 1924 rozkaz prezidenta republiky. V něm z pozice vrchního velitele ozbrojených sil rozkázal, že *"pro všechny osoby zařazené do branné moci československé vzniká již tímto zařazením závazek plniti veškeré zvláštní povinnosti vojenské služby a vojenského stavu"*⁵⁹. K tomuto rozkazu byl o měsíc později vydán výnos ministerstva národní obrany čj. 557/34 odděl. 1924 ze 17. května 1924, jenž poskytoval jeho podrobnější výklad:

"(...) V našem státě byla přísaha na válečné články odstraněna⁶⁰ a zavedena jednotná přísaha pro celé vojsko⁶¹. Mimoto pak ustanovil § 1 zákona z 2/11 1918, č. 1 9 Sb., že pokud jde o působnost ustanovení II. dílu vojenského trestního zákona, má zařazení do branné moci účinky vykonané vojenské přísahy služební (t. j. přísahy na válečné články).

Rozkaz prezidenta republiky z 18/4 1924 navazuje na tento zákon a ustanovuje, že pro všechny osoby zařazené do branné moci československé vzniká již tímto zařazením závazek plniti veškeré zvláštní povinnosti vojenské služby a vojenského stavu.

Poněvadž pak přísaha na válečné články je pro účely vojenského trestního zákona nahrazena zařazením a závazek plniti zvláštní vojenské povinnosti, který dříve vznikal z přísahy, nyní vzniká zařazením, plyne z toho ten důsledek, že ode dne účinnosti rozkazu prezidenta republiky jsou všichni příslušníci branné moci podřízeni II. dílu vojenského trestního zákona, tedy i příslušníci služeb."⁶²

---

⁵⁷ viz. kapitola II.

⁵⁸ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 5

⁵⁹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 13

⁶⁰ Nařízení z 5. listopadu 1918 č. 21 Sb.

⁶¹ Zákon č. 169/1919 Sb. z. a n.

⁶² Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 14

V podstatě se dá říci, že tímto byl okruh subjektů, které mohli spáchat vojenský zločin nebo přečin značně rozšířen, avšak zároveň se tím vše zjednodušilo, neboť se tím smazal rozdíl mezi kombatanty a nekombatanty (příslušníky zbraní a služeb) a zůstalo tak pouze dělení na osoby vojenské (jimž klademe na roveň četníky a válečné zajatce⁶³) a ostatními osobami podřízenými pravomoci vojenských soudů⁶⁴. Zjednodušeně by se dalo říci, že kdo je oblečen do uniformy, podléhá bez výjimky celému vojenskému trestnímu zákonu.

Samotné zařazení do branné moci řeší dva československé předpisy. Jsou to branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. a branné předpisy⁶⁵. Branné předpisy obsahují definici pojmu zařazení v § 99 odst. 1:

"Zařaděním se přijímá odvedený do svazku branné moci (stává se příslušníkem branné moci (vojenskou osobou)). Zařadění záleží v tom, že odvedené osoby přijmou do kmenového počtu určitého vojskového tělesa (...), nebo do kmenového počtu toho tělesa, kterému bude reparticí uloženo presentovati nováčky, kteří budou u něho konati první výcvik; tento útvar je jejich kmenovým tělesem."

Účinnost zákona č. 19/1855 ř. z. vůči příslušníkům branné moci v činné službě tím tedy byla vyřešena. Avšak je třeba připomenout i ostatní skupiny, o kterých jsem již mluvil ve druhé kapitole a další, kteří ještě přímo zmíněni nebyli.

Pro lepší přehlednost nezbyvá, než subjekty, jichž se druhý díl zákona č. 19/1855 ř. z. týkal, vyjmenovat. Mezi osoby všeobecně podřízené vojenskému trestnímu zákonu patřily vojenské a četnické osoby v činné službě, dále důstojníci mimo činnou službu, invalidé z řad vojska a četnictva ubytovaní ve vojenských invalidovnách, osoby nacházející se ve vojenské věznici nebo trestnici, zběhové uprchlí z činné služby osoby náležející k vojenským útvarům mobilizovaným či dislokovaným mimo naše území, osoby povolané k plnění zvláštních úkolů za mobilizace a ve válce, taktéž osoby přidělené ke službě v oblasti operujících vojsk a nakonec váleční zajatci a rukojmí.⁶⁶

---

⁶³ viz. kapitola II

⁶⁴ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 5

⁶⁵ Vládní nařízení č. 141/1927 Sb. z. a n.

⁶⁶ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 849

Druhá změna, kterou zákon č. 9/1918 Sb. z. a n. zakládá, je ryze procesního charakteru, avšak i s některými hmotněprávními důsledky, a sice že " rozdíl mezi orgány společného vojska a zeměbrany, ⁶⁷ k trestnímu stíhání povolány, přestává". ⁶⁸ Abych toto uvedl na pravou míru, musím se vrátit zpět do dob Rakouska-Uherska. Zde měla pravidelná armáda a zeměbrana oddělené soudy, které se tedy tímto zákonem slučují. V Československu pak platily normy zeměbranecké, což se ve vojenském trestním zákoně projevilo např. zrušením § 45 písm. d), jímž se odsouzenému omezila právní způsobilost, jelikož u rakouské zeměbrany neplatila žádná ustanovení trestního práva, omezující občanskou způsobilost k právům nebo právním jednáním. ⁶⁹

Další změna nastala přijetím zákona č. 562/1919 Sb. z. a n., který byl přijat 14 října 1919, jímž se změnila některá ustanovení vojenského trestního zákona z prvního, čtvrtého a pátého dílu. Z hlediska života vojáků mělo velký význam zejména zrušení zvláštní ochrany důstojnické cti. Dále pak poměrně značné zvýšení cenové hranice při trestných činech proti majetku ⁷⁰. Za změnu velkého významu také považuji započítávání doby strávené ve vazbě do trestu.

Podmínkou započítání doby strávené ve vazbě byl zejména fakt, že odsouzený sám nedal k vazbě důvod, neboli podle přesného znění zákon vazbu nezavinil. K takto strávené době ve vazbě soud přihlížel i při udělení peněžitého trestu. Výjimku z tohoto ustanovení tvořila situace, kdy soud k delší nezaviněně strávené době ve vazbě přihlížel jako k polehčující okolnosti, při změně trestu smrti zastřelením na trest odnětí svobody. V takovém případě pak již nebylo možno tuto dobu do nově vyměřeného trestu započítat. ⁷¹

Další novinka v zákonech československé republiky, zasáhla vojenský trestní zákon snad ještě více, než výše zmíněný zákon č. 9/1918 Sb. z. a n. Byl to Zákon z 19. března 1923 na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n.

---

⁶⁷ Zeměbrana neboli hotovost je starší vojenský termín, označující součást vojska (armády) skládající se ze stálé armády odvedených branců, kteří jsou dnes označováni jako *základní (prezenční) služba*, a aktivních záložníků. cs.wikipedia.org

⁶⁸ § 2 zákona č. 9/1918 Sb. z. a n.

⁶⁹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 60

⁷⁰ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 6

⁷¹ § 127 zákona č. 556/1919 Sb. z. a n.

Zákon obsahoval 41 §§ rozdělených do čtyř hlav. Nově v něm byly řešeny trestné činy proti státu a veřejnému pořádku, které nahradily některá ustanovení ve vojenském trestním zákoníku. Zejména se to týkalo jeho třetího dílu⁷², ve kterém byly upraveny trestné činy proti válečné moci státu⁷³, jenž obsahoval § 6, 21 a 22 zákona na ochranu republiky.

V § 6, řešícím vojenskou zradu, se hovoří o vyzrazení strategických informací, důležitých pro brannou moc státu. Ve své podstatě se tedy jednalo o zločin špionáže ve prospěch cizí moci. Tento mohl být spáchán i hrubou nedbalostí, pokud osobě byla výslovně stanovena povinnost zachovávat v utajení informace, s nimiž se dostala do kontaktu v rámci svého služebního nebo smluvního poměru. V takovém případě se jednalo o přečin⁷⁴. Úzce s tím souvisel i § 23 tohoto zákona, kde se však přečinu mohl dopustit pouze pachatel, který „*uveřejní zprávu o síle, válečné zdatnosti nebo pohybu vojska neb o jiném zařízení republiky nebo jejího spojence, zavedeném k obraně, ač to bylo úředně zakázáno neb ač mohl ze zprávy nebo jiných okolností věděti, že uveřejněním ohrožuje zájem státu*“⁷⁵ „, tiskem.

Pravděpodobně nejčastěji z těchto tří byl používán § 22. V něm jsou upraveny formy trestní součinnosti ve formě pomoci, návodu a nadržování, avšak pouze ve vztahu k vojenským trestným činům. Zločin nadržování však nemohl spáchat ten, kdo k útěku, na útěku či ukrývání, pomáhal osobě blízké.

Oproti vojenskému trestnímu zákonu řeší poslední výše zmíněný §22 najímání cizího vojska velice stručně. Je to zde popsáno na několika málo řádcích jako najímání či zprostředkování najímání československého státního příslušníka pro vojenskou službu v cizím státě. Zákon č. 19/1855 ř. z. má tuto problematiku rozpracovávánu v § 306 až 313⁷⁶.

Jak bylo řečeno výše, některá ustanovení zákona na ochranu republiky nahradila celou řadu §§ vojenského trestního zákona. Jejich seznam je uveden v § 41 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. na ochranu republiky. Tato však mohla znovu vejít v život, jak o tom mluví § 37 zákona na ochranu republiky.

---

⁷² Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 6

⁷³ III. díl zákona č. 19/1855 ř. z.

⁷⁴ § 6 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁷⁵ § 23 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁷⁶ § 23 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

Tento § jednak stanovuje osobní příslušnost zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. také pro osoby podřízené vojenské soudní pravomoci a taktéž věcnou příslušnost soudů. Zároveň se v něm říká, že „*pro činy spáchané za války zůstávají v platnosti přísnější trestní sazby stanovené trestními zákony vojenskými*“, ⁷⁷.

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. byl novelizován roku 1933 novelou č. 124/1933 Sb. z. a n. Tato novela rozšířila okruh přečinů a zločinů a taktéž zpříslnila některé tresty v zákoně na ochranu republiky obsažených. ⁷⁸

Následovaly dvě změny, jenž se dotkly vojenského trestního zákona z let 1929 a 1931. „*Zákon z 21. března 1929, č. 31 Sb., který zvýšil cenové hranice při trestných činech proti majetku a při určení doby promlčecí a kromě toho zvýšil sazby trestů na penězích*“ a „*zákon z 11. března 1931, č. 48 Sb., který nově upravil trestní odpovědnost osob mladších než 18 let (nedospělých a mladistvých) a dal zvláštní ustanovení o trestním soudnictví nad mládeží*“. ⁷⁹

Osobou nedospělou se rozuměly ty osoby, které ještě nedosáhli věku 14 ti let. Tyto osoby byly trestně neodpovědné a za předpokladu, že se dopustili jinak trestného činu, mohl soud této osobě uložit výchovná či léčebná opatření, která uznal jako potřebná. Jednalo se zejména o trest pokárání, umístění do jiné rodiny, léčebného či jiného vhodného ústavu a naříditi ochranný dozor či ochrannou výchovu. Soud mohl také potrestání svěřit rodině nebo škole. ⁸⁰

Osobami mladistvými byly osoby ve věku 14-18 let. Ty byly trestně odpovědné podle trestních zákonů, avšak pouze pokud tento zákon nestanovil odchylek nebo v případě, že přes svou „*značnou zaostalost*“ nemohli v době spáchání činu ovládat své jednání či rozpoznat jeho protiprávnost. ⁸¹

Trestný čin mladistvých se podle § 3 tohoto zákona nazýval proviněním. Co se dalšího týče, tak tento zákon upravoval zejména trestání a procesní záležitosti mladistvých, které samozřejmě zjemňovalo jinak přísné trestní právo a tím kladeno

---

⁷⁷ § 37 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁷⁸ Horáková, M. Právní ochrana menšin v Československu v letech 1933-1936, COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition, Brno: Masaryk university, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5, str. 9

⁷⁹ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 6

⁸⁰ §1 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.

⁸¹ § 2 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.

důraz spíše na nápravu odsouzeného než na jeho potrestání. Jako příklad mi zde poslouží § 69 odst. 2 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., který nařizuje uložit trest mezi jedním až pěti lety tam, kde zákon stanoví trest smrti zastřelením.

Tím výčet zákonů, které se nějakým způsobem dotkly a změnilly, vojenský trestní zákon samozřejmě nekončí, jelikož bylo v důsledku tzv. legislativního boomu vydáno v období první republiky velké množství zákonů⁸². Pro příklad bych vybral zákon č. 243/1920 Sb. z. a n., kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů, zákon č. 111/1928 Sb. z. a n., o zahlazení odsouzení, zákon č. 123/1931 Sb. z. a n., o státním vězení⁸³ a zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti.⁸⁴

Kromě výše zmíněných úprav však probíhaly i pokusy o komplexní úpravu vojenského trestního práva, jeho sjednocení a tím odstranění roztržičnosti úpravy toho právního odvětví. Za ideál se pokládal stav, kdy trestní právo bude tvořeno jedním kodexem, kterému budou podléhat všechny osoby. Pro toto řešení mluvily zejména negativní zkušenosti, které přinášela existence dvojího trestního práva. Na podporu vypracování jediného kodexu trestního práva mluvila také již několikrát zmiňovaná skutečnost, že trestné činy vojenské obsahovala pouze druhá část zákona č. 19/19855 Sb.

Naproti tomu zde byly i hlasy pro zachování stávající dualitní úpravy trestního práva, avšak v podobě, kdy vojenský trestní zákoník, jako zákon speciální ve vztahu k trestnímu právu obecnému, by byl tvořen pouze normami nevyplývajícími z obecné úpravy. Ochrana obecných zájmů by tedy byla napříště svěřena pouze obecnému trestnímu zákoníku, bez ohledu na to, zda by zločin spáchala vojenská osoba či nikoli.

Nakonec byla utvořena počátkem roku 1924 sedmičlenná komise, jejímž cílem bylo provést reformu omezenou na ustanovení odlišná od obecného trestního zákona, jejíž výstup by pak tvořil jeho přílohu. Inspiraci brala komise v zahraničí, zejména ve Švýcarsku, Francii, Jugoslávii, Norsku a dalších zemích.

Komise se snažila tedy zejména o „*odstranění roztržičnosti s poukazem na trestní ekonomii*“ a odpovídajícím způsobem upravit výši trestních sazeb. Reformní

---

⁸² Viz. kapitola II

⁸³ Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931, str. 1171-1175

⁸⁴ §311, zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon

úsilí však nakonec nevedlo k očekávanému výsledku. Běh dějin tuto snahu nakonec neumožnil dotáhnout do úspěšného konce a události v Mnichově udělali reformám na nějaký čas konec.⁸⁵

---

⁸⁵ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 847-852

4 Československé vojenské trestní právo v průběhu II. sv. války a záhy po ní (1938-1948)

Pro podobu trestního práva mělo zásadní význam datum 14. 3. 1939. V tento den se na dobu dalších sedmi let Československo, jehož státní území se předchozího roku zmenšilo o příhraniční oblasti podepsáním Mnichovské dohody, rozdělilo na dva útvary: Protektorát Čechy a Morava a samostatný Slovenský stát.

Zatímco na území Slovenska se tak stalo vyhlášením zákona č.1 o samostatnom Slovenskom štátě, v Čechách a na Moravě k tomu došlo obsazením území německou brannou mocí a následně vyhlášením vzniku Protektorátu Čechy a Morava dne 16.3. 1939.

Na území Protektorátu došlo již 15. března, tedy den před jeho vyhlášením, v oblasti trestního práva k zásadním událostem, když vrchní velitel německé okupační armády Walther von Brauchitsch vydal „*nařízení o používání trestního práva na území Čech a Moravy, která jsou postavena pod ochranu německé branné moci (Vrp. 1/1939)*. Na ně navázala *nařízení říšských ministrů spravedlnosti a vnitra o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (RGB1. I, S. 752)* a *nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (RGB1. I. S. 754)*, vydaná na základě Hitlerova výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava (RGB1. I. S. 485, též 75/1939).⁸⁶ Díky těmto předpisům byl na území Protektorátu prolomen princip teritoriality, jelikož pro všechny etnické Němce, ze kterých se s účinností od 15. 3.1939 stali němečtí říšští občané, platilo právo německé, zatímco pro české obyvatelstvo zůstával v platnosti recipovaný zákon z roku 1852.⁸⁷

Na některé trestné činy se však použilo německé trestní právo obligatorně bez ohledu na státní příslušnost pachatele. Jednalo se o případy, „*došlo k porušení německého trestního zákona týkajícího se velezrady a zemězrady, k útoku na osobu*

⁸⁶ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN978-80-7380-257-8, str. 503

⁸⁷ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN978-80-7380-257-8, str. 503

vůdce, k nepřátelskému činu vůči spřáteleným státům, návod k neposlušnosti vůči zákonům, k hanobení říše a nacistické strany, vstup do cizího vojska, k vyděračské loupeži dětí a silničnímu lupičství. Dále se používalo německého trestního práva ve všech případech, kdy čin byl namířen proti nacistické válečné mašinérii, proti armádě, potlačovatelskému aparátu a příslušníkům všech složek nacistické strany nebo jejich objektů.⁸⁸

Trestní právo na území Protektorátu v této době přestalo respektovat několik elementárních zásad, které jsou pro toto odvětví v každém právním státě typické a vydalo se cestou tvrdé represe a zvláště nacistického aparátu, což mělo za cíl potlačit jakékoli projevy odboje ze strany obyvatelstva. Zejména se jednalo o zásady „nullum crimen, nulla poena sine lege, zásadu přiměřenosti, zásadu rovnosti před zákonem a naopak se začala aplikovat zásada analogie práva, pro trestní právo zcela nepřijatelná. To vedlo k tvrdým rozsudkům i za jinak nedbalostní delikty, kdy nejčastěji používaným trestem byl trest smrti.⁸⁹

Pro vojenské trestní právo se na území Protektorátu stalo klíčové vládní nařízení č. 255/1939 Sb., jímž se zrušil vojenský trestní zákon a vůbec celé vojenské soudnictví s účinností od 11. listopadu a následně vládní nařízení č. 317/1939 Sb., kterým se zrušila pravidelná armáda, ze které zbylo pouze nepočetné vládní vojsko.⁹⁰ „Jedním z posledních známějších použití vojenského trestního práva jako nástroje tehdy již protektorátních orgánů k zachování kázně a pořádku meziválečného období tak bylo podání trestních oznámení na bývalé vojenské ataše v Paříži (pplk. gšt. V. Kalina, gšt. B. Beneš), Varšavě (plk. gšt. P. Kumpošt) a Londýně (pplk. gšt. J. Kalla), a to pro neuposlechnutí služebního rozkazu k návratu z míst přidělení.“ V platnosti zůstala pouze některá ustanovení druhého oddílu vojenského trestního zákona č. 19/1855 ř. z., o vojenských zločinech a vojenských přečinech a jak se trestají. Konkrétně se jednalo o § 145, § 147, § 149, § 150, § 154, § 156, § 158 a § 230-242 a to pro příslušníky již zmíněného vládního vojska a četnictva.⁹¹

⁸⁸ Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 41

⁸⁹ Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 42

⁹⁰ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN 978-80-7380-257-8, str. 504

⁹¹ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 867.

„Uvedené se pochopitelně netýkalo poměrů panujících v československých zahraničních armádách. Pro Československou vojenskou skupinu v SSSR se stalo přelomovým podepsání československo-sovětské úmluvy z 18. července 1941 a zejména vojenská úmluva mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československým z 27. září téhož roku, jimiž byla otevřena cesta k výstavbě národních vojenských jednotek na území Sovětského svazu a to v souladu s cíli londýnské vlády. V hlavních rysech řešila zmíněná smlouva otázku trestní jurisdikce dvojím způsobem. Sovětská strana uznala příslušnost československých polních soudů ve věcech vojenských „přestupků“, zároveň si však vymínila právo rozhodování pro své soudní orgány v případech zločinů proti sovětskému státu. S mírnou časovou prodlevou následovalo vydání vyhlášky ministra národní obrany z 19. září 1942, již byla zřízena oblast polních soudů pro československé vojenské jednotky ve Svazu sovětských socialistických republik.“⁹²

Situace západních jednotek bylo poněkud jiná, avšak ne o mnoho. Samozřejmě jsou tím myšleny československé ozbrojené síly na území Francie a Velké Británie. Dohoda mezi britskou a československou vládou z 25. října 1940, umožnila zřídit československé vojenské soudnictví na britském území. Vojenské soudy spojeneckých vojsk zde odvozovaly svoji pravomoc od Allied forces act a rozhodovali podle vlastního vnitrostátního práva. Českoslovenští vojáci na území Velké Británie nepožívali exterritoriality a s výjimkou kázeňských a kárných provinění, nebyla-li zároveň porušením britského právního řádu, byla přípustná jurisdikce britských občanských soudů.⁹³ Ještě během druhé světové války upravil vojenské trestní řízení Dekret presidenta o přechodné úpravě vojenského polního trestního řízení č. 120/1945 Sb. z. a n.. Ten byl účinný od 6. října 1944 a platil až do ledna roku 1948.⁹⁴

Na území Slovenského štátu se mezitím v trestním právu, jak civilním tak vojenském, žádné velké změny neudály, a to zejména proto, že zde byla zachována platnost původních předpisů z doby před osamostatněním. Z několika málo změn se

---

⁹² Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 867-868

⁹³ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 868

⁹⁴ Celé znění dostupné na www.lexdata.cz

dá zmínit zpřísnění ochrany státu a rozšíření politických deliktů zákonem o trestných činech proti státu č. 320/1940 Sl. z., nahrazujícím zákon na ochranu republiky. Dále se jednalo o zákon o zvýšeném trestání podvratné činnosti č. 166/1941 Sl. z. a celou vlnu trestněprávních opatření na potlačení Slovenského národního povstání. V té době byly nově „*stanoveny podmínky urychleného trestního řízení a doplněny předpisy o stanném právu a o výkonu trestu smrti v stanném řízení*“, čemuž předcházelo vládní nařízení č. 142/1944 Sl. z., měnící ustanovení zákona o obraně státu.⁹⁵

Po skončení druhé světové války v roce 1945 a opětovném sjednocení státního území se v podstatě trestní právo vrátilo formálně ke stavu, v jakém se nacházelo před rokem 1939. Stalo se tak podle ústavního dekretu z 3. srpna 1944 č. 11 Úředního věstníku, o obnovení právního pořádku, jenž zůstal v platnosti usnesením vlády 27. července 1945 publikovaného vyhláškou č. 30/1945 Sb. Na území Slovenska byly jednotlivé právní předpisy z let 1939-1945 zrušeny hlavně článkem IV. nař. č. 53/1945 Sb. zákonů SNR.⁹⁶

Po obnovení právního řádu se stát musel vypořádat s událostmi válečných let, během nichž došlo k celé řadě válečných zločinů a případů kolaborace s nacisty, což se dělo pomocí tzv. retribučních dekretů. Vojenské trestní právo tímto však zasaženo nebylo a v následujících pěti letech existovalo v té podobě, jak bylo představeno v předchozích dvou kapitolách, než došlo ke sjednocení práva v průběhu let 1948-1950.

---

⁹⁵ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN978-80-7380-257-8, str. 504

⁹⁶ Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 42

5 Události v oblasti práva po únorové revoluci 1948

s důrazem na vojenské trestní právo - právnická

dvouletka

5.1 Právnická dvouletka

V únoru roku 1948 došlo v Československu ke změně politického klimatu, když dne 25. února převzala moc ve státě Komunistická strana. Její vedení záhy rozhodlo o nutnosti změnit právní řád v zemi k obrazu svému, tedy tak, aby pomohl udržet režim u moci a odpovídal odlišným sociálním, ekonomickým a hlavně politickým podmínkám socialistického státu.

Podstatu této změny vyjádřil Klement Gottwald v září roku 1949 na IV. sjezdu československých právníků (tzv. Manifestační sjezd), když ve svém projevu pronesl:

„V naší nové společnosti budující socialismus potřebujeme nové právo, takové, které slouží lidu a jeho blahu, které posiluje a chrání vládu lidu a jeho budovatelskou práci, které je zbraní proti nepřátelům lidu a socialismu. Tedy nikoli již lživé nadtřídní a nepolitické právo, nýbrž právo hájící otevřeně a upřímně věc lidu, právo socialistické, které dnes jedině odpovídá historické pravdě a vytváří dosud nejvyšší a nejspravedlivější právní řád.“⁹⁷

Cílem tohoto procesu nebyla úprava dílčích zákonů, avšak kompletní rekonstrukce celého právního řádu Československa. To mělo jeden pozitivní efekt, kterým bylo odstranění právního dualismu a unifikace právního řádu. Takto vzniklé zákony totiž již platily na celém československém území, což se přes veškeré kodifikační úsilí v období první republiky nezdařilo.

Základem pro to se stala Ústava 9. května, ale i některé poválečné legislativní změny. Roku 1949 byly sepsány základní teze tohoto procesu, podle nichž měly mít

---

⁹⁷ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 89

zákony takovou podobu, aby „svým obsahem a formou sloužily:

- a) potřebám a funkci lidově demokratického státu a byly jasným výrazem proměn hospodářské, politické a třídní struktury společnosti,
- b) byly nástrojem, který aktivně působí při výstavbě socialismu,
- c) který svým obsahem podporuje další vývoj a umožňuje jej svou pružností a konečně
- d) zajišťuje vše, čeho bylo již na cestě k socialismu dosaženo“.⁹⁸

Tento požadavek byl předložen ke zpracování ministerstvu spravedlnosti 7. a 14. července 1948. Termín vypracování osnov zákoníků a jejich předložení ke schválení byl stanoven na 1. září 1950. Odtud pak pochází termín „právnícká dvouletka“, což má svůj původ i v centrálním řízení těchto změn.⁹⁹

Ministerstvo spravedlnosti z tohoto podnětu vytvořilo 1. září zvláštní kodifikační odbor a pro jednotlivé osnovy zákoníků, jež měly být vypracovány, byly založeny zvláštní komise a subkomise.¹⁰⁰ Komise byly vytvořeny tři podle oborů, které měly kodifikovat. Jedna pro občanské právo, jedna pro trestní právo a třetí pro zvláštní obory, jakými bylo právo autorské, směnečné a šekové a část práva obchodního. První dvě jmenované se následně rozdělily na komise pro právo hmotné a procesní.

Složení těchto komisí bylo více než pestré. Pro spolupráci vzniku nových zákoníků ministerstvo oslovilo vybrané soudy, státní zastupitelství, profesory, Ústřední radu odborů, notářskou komoru, velké továrny a další. Zarážející je, že se tak na tvorbě zákonů podílela i laická veřejnost z řad dělníků pražských továren jako ČKD a Křižík a Tesla, odborářů a svazu mládeže. Smyslem toho mělo být zajištění „lidového prvku“ v kodifikačních komisích.¹⁰¹

Důležitá byla také inspirace a spolupráce s novými zahraničními spojenci. Pro

---

⁹⁸ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 92

⁹⁹ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 89

¹⁰⁰ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 88

¹⁰¹ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 88

tento účel bylo při ministerstvu spravedlnosti vytvořeno administrativně-organizační oddělení, pověřené sledováním zákonodárství a odborné literatury Sovětského svazu a dalších lidově demokratických států. V této souvislosti bylo vytvořeno 526 překladů právnické literatury, zákonů a učebnic.

Na počátku roku 1949 byl učiněn krok pro lepší koordinaci a dílčí vyhodnocování již provedených prací, a to zavedením detailního „týdenního plánování“ v rámci měsíčního „bilančního vyhodnocování“, čtvrtletního a ročního plánu kodifikací. To doprovázely časté schůze předsedů a jednotlivých přednostů komisí a subkomisí a seznamování se s výsledky prací politické a právní komise ÚV KSČ. Následné redakční práce prováděla oddělení ministerstva spravedlnosti s pomocí profesorů práva, jako byli například Andres, Solnař a Štajgr¹⁰².

Závěrečnou fází kodifikace tvořila od počátku roku 1950 setkání se „zástupci pracujícího lidu“. Komunistický režim totiž požadoval, aby nové právo bylo přístupné široké veřejnosti, a tudíž aby bylo zbaveno veškerých složitých větných konstrukcí a bylo zestručněno. To měla právě zajistit diskuze s dělníky, zástupci společenských organizací a poslanci Národního shromáždění. Výmluvně o tom hovoří ve své vzpomínce jeden z dělnických účastníků:

*„Naším úkolem bylo sledovat veškerý vývoj tohoto nově tvořeného zákoníku, uplatňovat své dělnické zkušenosti, střežit třídní zaměření nového zákoníku a bdít svým dělnickým rozumem nad tím, aby i člověk prostý mu mohl porozumět. Pomáhali jsme tento dříve zkroucený paragraf rovnati. Zákon zestručnit, oprostít jej od všeho školského a zbytečného“.*¹⁰³

Následně proběhlo taktéž připomínkové řízení. Výsledkem tohoto snažení se stal trestní zákon č. 86/1950 Sb., trestní řád č. 87/1950 Sb., občanský zákoník č. 141/1950 Sb., občanský soudní řád č. 142/1950 a další méně rozsáhlé normy.

Tím bylo vytvořeno právo, které bylo podřízeno duchu doby a otevřeně přiznávalo prosazování třídních, ideových a politických zájmů komunistického režimu.

---

¹⁰² Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 88

¹⁰³ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 91

5.2 Trestní právo

V průběhu právnické dvouletky, jak je řečeno výše, bylo kompletně přepracováno také trestní právo hmotné a trestní právo procesní. Trestní právo hmotné, kterého se tato studie týká, doznalo celé řady změn, a to zejména v jeho chápání. Kromě základní funkce, kterou je ochrana společnosti a jednotlivce jak preventivním působením, tak následnou represí, se totiž stalo zbraní v rukou režimu proti nepohodlným osobám a nástrojem k potlačení opozice.

To můžeme pozorovat zejména v letech 1948-1953, kdy u nás byla uplatněna škodlivá teze o zostřování třídního boje při budování socialismu pocházející od J. V. Stalina, která vedla „*k přeceňování úlohy trestní represe a v řadě případů i k porušování socialistické zákonnosti*“¹⁰⁴. jí v tom měla být ideálním nástrojem. Výrazně represivní charakter trestního práva v té době můžeme vidět zejména v rozsudcích z té doby, které nám ukazují, že státní soudy postrádaly nezávislost a nestrannost a v podstatě představovaly výkonný orgán Komunistické strany Československa.

O konkrétních příkladech hovořil Dr. Emil Pavelka, předseda senátu Státního soudu, když popisuje některé případy, které byly z dnešního pohledu naprosto nesmyslně klasifikovány jako velezrada. Jedná se například o případ 70ti leté ženy, která u sebe nechala přenocovat muže, jenž jí přinesl pozdrav od syna z Vídně. Ani v takovýchto případech však soud nemohl jít při výměře trestu pod dolní hranici trestní sazby.¹⁰⁵ Trestný čin velezrady se trestal těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, či na doživotí.¹⁰⁶

Podobná soudní přelíčení měl na svědomí nový Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., vydaný 6. října 1948. O jeho vytvoření rozhodli komunističtí funkcionáři počátkem podzimu 1948, když nejprve po prvních

---

¹⁰⁴ Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 50

¹⁰⁵ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 560

¹⁰⁶ Zákon č. 231/1948 Sb.

projevech nespokojenosti s novým režimem využívali prvorepublikový zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky a poté ještě v březnu tohoto roku zákonem č. 33/1948 Sb. došlo k obnovení účinnosti retribučních předpisů. To se však jevilo jako nedostatečné a tak byl narychlo vypracován tento nový zákon na ochranu republiky, jehož hlavní účel byl stíhání odpůrců režimu.

Ačkoli zákon č. 231/1948 Sb. vycházel ze starého Zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., dostalo se mu řady změn a novinek. Asi nejmarkantnější změna nastala v oblasti trestních sazeb, jež se značně zvýšily. Krom trestů odnětí svobody pak bylo možno udělit i trest smrti. Novinkou bylo například znovuzavedení termínu velezrada a úplně nové byly skutkové podstaty jako zločin podpory a propagace fašismu a podobných hnutí, zneužití úřadu duchovního a ohrožení jednotného hospodářského plánu.

V tentýž den jako zákon č. 231/1948 Sb. byl Národním shromážděním přijat také zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu, jenž se „*stal nejdůležitějším soudním orgánem pro vykonávání politicky motivovaných procesů.*“ Nejprve mu bylo svěřeno rozhodování o všech činech podle zákona č. 231/1948 Sb.¹⁰⁷ Později, přesněji s vydáním nového trestního zákona v roce 1950¹⁰⁸, to bylo změněno pouze na trestné činy podle první hlavy zákona č. 231/1948 Sb., kterými jsou velezrada, sdružování proti státu, pobuřování proti republice a hanobení republiky¹⁰⁹.

5.3 Vojenské trestní právo

Vojenské trestní právo, stejně jako ostatní výše jmenovaná odvětví práva, dostalo v průběhu „právní dvoutletky“ celé řady změn. V podstatě by se dalo říci, že se leccos zjednodušilo, neboť se vojenské trestní hmotněprávní normy zařadily do jedné sbírky trestních zákonů, trestního zákona č. 86/1950 Sb., jehož přijetím se všechny předchozí úpravy trestního práva zrušily. Stejně tak normy vojenského trestního práva procesního byly od roku 1950 přijetím nového zákona derogovány a trestní

---

¹⁰⁷ § 17, zákona č. 232/1948 Sb.

¹⁰⁸ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 8

¹⁰⁹ Hlava I., zákona č. 231/1948 Sb.

řízení jednotně upravil zákon o trestním řízení soudním č. 87/1950 Sb.

To byl důsledek centralismu komunistického režimu, kterému se tím podařilo to, čeho se v Československu v letech 1918-1938 nejen trestnímu právu nedostalo. Tím je samozřejmě myšlena unifikace práva jako takového a zde obzvláště důležité sjednocení trestního práva pro osoby občanské a pro osoby podléhající vojenské soudní pravomoci.¹¹⁰

Z vojenského trestního zákona č.19/1855 ř. z., speciálního k obecnému trestnímu zákonu č. 117/1852, se v podstatě převzal a přepracoval II. díl o vojenských zločinech a vojenských přečinech a zařadil se pod devátou hlavu zákona č. 86/1950 Sb., kde se nacházela ještě ustanovení o trestných činech proti brannosti, jenž původně upravoval zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon.

O vojenské trestní právo se starala jedna ze 13ti subkomisí, na něž se rozdělila komise pro trestní právo hmotné a procesní.¹¹¹

---

¹¹⁰ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 87-88

¹¹¹ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 89

6 Podoba vojenského trestního práva po roce 1950 a jeho proměny do roku 1989

6.1 Právo po roce 1950

Jak bylo vysvětleno v V. kapitole, právo v Československu si prošlo zásadní změnou, která jej sjednotila pro celé jeho území do jednoho zákoníku. Vojenské trestní právo bylo v rámci této unifikace sjednoceno spolu s trestním právem občanských osob do trestního zákona č. 86/1950 Sb., jenž se tím stal po letech roztržitosti práva jedinou úpravou trestního práva hmotného. Trestní právo procesní upravoval trestní řád č. 87/1950 Sb.

Dnem nabytí účinnosti zákona č. 86/1950 Sb. tak pozbyly ostatní právní normy platnosti. Jednalo se zejména o zákon o zločinech, přečinech a jiných přestupcích č. 117/1852 ř. z. a vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech č. 19/1855 ř. z. Celkem se jednalo o 48 právních norem. Z těch již zmiňovaných v předchozích kapitolách bych uvedl například zákon č. 9/1918 Sb. z. a n., jímž se pozměňuje vojenský trestní zákon a řád, zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví ve věcech mládeže a zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.¹¹²

Všechny tyto zrušené normy se pak více či méně přenesly ve změněné podobě do sedmi hlav obecné a deseti hlav zvláštní části nového zákoníku. Ten samozřejmě odpovídal novému vnímání práva, jenž bylo nástrojem v rukou režimu. Výmluvné svědectví nám podává učebnice trestního práva z roku 1957.¹¹³

"Trestní právo Československé lidově demokratické republiky, kodifikované v trestním zákoně ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb., je typem socialistického trestního práva, právem nového a vyššího typu, které se svým třídním obsahem a

---

¹¹² § 311, zákona č. 86/1950 Sb.

¹¹³ Těto učebnici předcházely dvě novelizace trestního zákona č. 86/1950 Sb., a to zákon č. 63/1956 Sb. a zákon č. 68/1957 Sb.. Viz. dále

formou zásadně liší od trestního práva kteréhokoli buržoazního státu. Socialistické trestní právo je součástí nadstavby nad socialistickou základnou. Aktivní služebnou úlohu nadstavby plní i naše socialistické trestní právo. Záleží v tom, že trestní právo je mohutným nástrojem lidově demokratického státu v boji se všemi činy nebezpečnými pro společnost, mohutným nástrojem k ochraně a upevňování společenských vztahů, výhodných a vhodných pro pracující lid uvedený dělnickou třídou na cestě k vybudování socialismu v naší vlasti a v boji za světový mír.¹¹⁴

Přijetím zákona č. 86/1950 Sb. se však kodifikace nezastavila a trestní právo do roku 1989 doznalo ještě několika větších či menších změn. Nejpodstatnější byly novelizace trestního zákona č. 86/1950 Sb. z let 1956 a 1957¹¹⁵ a zejména přijetí nového trestního zákona č. 140/1961 Sb.

6.2 Trestní zákon č. 86/1950

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. nabyl účinnosti dne 1. srpna 1950. Byl rozdělen do celkem sedmnácti hlav, z toho sedm se věnovalo obecné části a zbylých deset obsahovalo zvláštní část.

Jako každá nová úprava s sebou přinesl do českého právního řádu celou řadu novinek, obsažených zejména v obecné části. Tou nejpodstatnější bylo nejspíše přijetí nového, materiálního pojetí trestného činu, oproti "buržoaznímu" formálnímu pojetí zločinu. Formální znaky trestného činu se však vytratit nemohly, tudíž se jedná o kombinaci formálních a materiálních znaků¹¹⁶. To znamenalo, že kromě naplnění znaků skutkové podstaty se nyní vyžadovalo, aby trestným činem bylo jednání pro společnost nebezpečné. Zákon samozřejmě vyžadoval taktéž zavinění.¹¹⁷

Z dnešního pohledu problematické však bylo, že zákon pojem nebezpečnost trestného činu nijak nespécifikoval. Jediným vodítkem pro určení nebezpečnosti byl

---

¹¹⁴ Československé trestné právo. Svazek I. Obecná část. Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 5.

¹¹⁵ Zákon č. 63/1956 Sb. a zákon č. 68/1957 Sb. Viz. dále

¹¹⁶ Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9, str. 99

¹¹⁷ § 2, zákona č. 86/1950 Sb.

ohled na účel trestního zákona, což byla však třídně a politicky podmíněná kategorie. Při výměře trestu pak hrály roli stejné okolnosti, s jakými se setkáme i dnes, samozřejmě posuzované v duchu doby. Jednalo se o polehčující a přitěžující okolnosti, přihlídnutí k osobě pachatele a míře zavinění.¹¹⁸

Pokud byla společenská nebezpečnost trestného činu vyhodnocena jako nepatrná, mohl prokurátor trestní stíhání zastavit. Tím došlo ke spojení dvou principů: *"materiálního pojetí trestného činu a diskreční pravomoci prokurátora, jež bylo výjimkou ze zásady legality, na níž byl trestní řád založen. Toto spojení bylo kritizováno jako nekoncepční"*¹¹⁹.

Tresty, jejich druhy a způsob ukládání upravovala hlava čtvrtá. Ta začínala § 17, kde zákonodárce stanovil účel ukládání trestů a že jejich výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost. Není třeba dále zdůrazňovat, že zejména pod písmeny a) a b) se podepsalo vnímání trestního práva komunistickou diktaturou. Účelem trestu je:

„a) zneškodnit nepřátele pracujícího lidu

b) zabránit pachateli v dalším páchaní trestných činů a vychovávat ho k tomu, aby dodržoval pravidla socialistického soužití

c) působit výchovně na ostatní členy společnosti."¹²⁰

Tresty samotné se dělily na dva druhy: tresty hlavní a tresty vedlejší. Tresty hlavní byly tři, a to trest smrti, trest odnětí svobody dočasný či na doživotí a nápravné opatření. K nim se dále ukládala celá řada trestů vedlejších, z nichž pro příklad vyberu vyloučení z vojska, ztrátu vojenské hodnosti, peněžitý trest a propadnutí jmění. Trest vedlejší nešlo uložit samostatně, ale pouze vedle trestu hlavního.¹²¹ Stejně jako v kapitole II zde podrobněji rozeberu trest smrti a trest odnětí svobody.

¹¹⁸ Kuklík, J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9 str. 100

¹¹⁹ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 563

¹²⁰ § 17 zákona č. 86/1950 Sb.

¹²¹ § 18 odst. 1,2,3 zákona č. 86/1950 Sb.

Trest smrti se vykonával oběšením, výjimečně v době zvýšeného ohrožení vlasti se mohl vykonat zastřelením. Tento trest se nemohl vykonat na těhotné ženě¹²² ani na mladistvém¹²³. Náhradním trestem v těchto dvou případech byl trest odnětí svobody, pro těhotnou ženu na doživotí a pro mladistvého na tři až patnáct let. Podle tehdejšího chápání se „v lidové demokracii pohlíží na trest smrti jako na opatření výjimečné, vynucené a dočasné. Trestní zákon pozdržuje trest smrti jako krajní prostředek zneškodnění nepřátel pracujícího lidu.“¹²⁴

Trest smrti však nebyl trestem absolutním. Mohl být nahrazen trestem odnětí svobody, avšak následné snížení trestu odnětí svobody, který nastoupil místo trestu smrti bylo vyloučeno.¹²⁵ I zde však existovala výjimka, a tou bylo spáchání trestného činu v době vyhlášení stanného práva, a to konkrétně toho, pro který bylo stanné právo vyhlášeno.¹²⁶

Druhým hlavním trestem byl trest odnětí svobody, který se vykonával, co se vojenských osob v činné službě týče, ve vojenských kárných ústavech a byl spojen s tzv. užitečnou prací. Horní hranice u trestu dočasného odnětí svobody činila 25 let nebo na doživotí. Byla zde možnost snížení i zvýšení trestní sazby s ohledem na nebezpečnost činu a poměry pachatele. Stejně jako dnes mohl být odsouzený podmíněčně propuštěn, a to po odpykání poloviny trestu či 15 ti let u doživotního trestu.¹²⁷

Hranice trestní odpovědnosti zde byla posunuta na dosažení věku 15 ti let.¹²⁸ V rozmezí 15 ti – 18 ti let se pachatel označoval jako mladiství. Pokud se pachatel dopustil trestného činu, za který lze uložit trest odnětí svobody, po dovršení věku 18ti let a větší část trestu by byla vykonána do jeho dvacátého roku, může trest vykonat jako mladiství. To však neplatilo u vojáka v činné službě¹²⁹

Samotné trestní právo vojenské bylo obsaženo v hlavě deváté a desáté. Zatímco

---

¹²² § 29 odst. 1,2 zákona č. 86/1950Sb.

¹²³ § 59 zákona č. 86/1950 Sb.

¹²⁴ Československé trestní právo I, kol. autorů, Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, Orbis, Praha 1957, str.331

¹²⁵ § 29 odst. 4 a § 60 odst 1 zákona č. 86/1950 Sb. a § 248 odst. 2 zákona č. 87/1950 Sb.

¹²⁶ Československé trestní právo I, kol. autorů, Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, Orbis, Praha 1957, str.332

¹²⁷ § 30-33 zákona č. 86/1950 Sb.

¹²⁸ § 10 zákona č. 86/1950 Sb.

¹²⁹ § 32 zákona č. 86/1950 Sb.

desátá hlava upravovala přímo činy způsobené vojáky a mezi vojáky, tedy vojenské trestné činy, hlava devátá obsahovala trestné činy proti brannosti, čímž byl nahrazen branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. pro účely trestního práva. Jednalo se zejména o trestné činy, jimiž se branci vyhýbali nástupu do vojenské služby po obdržení povolávacího rozkazu, ale i další povinnosti osob, které nebyly či zatím nebyly ve služebním poměru. Oproti brannému zákonu zde byla tato problematika řešena velice spoře, a to pouhými 7 §¹³⁰. Základ hlavě IX. dala ústava 9. května z roku 1948 v § 34:

„(1) Obrana státu a jeho lidově demokratického zřízení je vrcholnou povinností každého občana. Služba v lidově demokratické armádě Československé republiky je pro každého občana nejvyšší ctí

(2) Každý občan je povinen účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu.

(3) Na obranu státu a k její přípravě lze od každého požadovat součinnost a věcné prostředky a ukládat mu omezení i věcná plnění.

(4) Úřady a veřejné orgány necht' při výkonu své pravomoci dbají z moci úřední též zájmů obrany státu“

Objektem trestných činů v této hlavě tedy byly povinnosti občanů související s vykonáním vojenské služby. K té musel být každý uznán způsobilým ve zvláštním řízení na základě lékařské prohlídky. Pokud způsobilým uznán byl, musel pak podstoupit vojenský výcvik během tzv. základní služby, po jejímž zakončení byl zařazen do zálohy. Vojenská základní služba a cvičení vojáků v záloze se označovaly jako činná služba. To je důležité z důvodu způsobilosti být subjektem vojenských trestných činů podle hlavy X., zákona č. 86/1950 Sb.¹³¹

Vojenské trestné činy byly tedy obsaženy v hlavě X., § 269-308. Tyto trestné činy by se daly dále rozdělit na dvě skupiny. Do první by spadaly trestné činy obecně proti zvláštním povinnostem vojenského stavu neboli vojenské trestné činy, „*které*

¹³⁰ § 268-268 zákona č. 86/1950 Sb.

¹³¹ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 357.

porušují vojenskou kázeň nebo stanovený výkon vojenské služby“¹³². Do druhé, obsažené v posledních 6ti §§, na trestné činy páchané během válečného stavu neboli jak zní samotný jejich název v zákoně č. 86/1950 Sb. trestné činy proti válečným zvyklostem.

Při sestavování této části zákona se zákonodárce inspiroval vojenským trestním právem Sovětského svazu. Základ vojenských trestných činů v zákoně č. 86/1950 Sb. tak pochází z „Ustanovení o vojenských trestných činech, schváleném Ústředním výkonným výborem a radou lidových komisařů SSSR z 27. července 1927“. Tento zákon byl přebrán všemi svazovými republikami jako zvláštní hlava trestních kodexů a v průběhu 30. let a druhé světové války si prošel řadou změn.¹³³

Z výše vymezeného pojmu vojenského trestného činu jakožto porušení vojenské kázně či dalších zvláštních povinností vojenské služby vyplývá, že pachatelem či spolupachatelem těchto činů mohou být pouze osoby, které jsou těmito povinnostmi vázány. Jedinou výjimku tvoří spolupachatelství ve formě pomoci či návodu, kdy podle ustanovení o vojenských trestných činech může být i osoba, která těmito zvláštními povinnostmi vázána není.¹³⁴ Na druhou stranu je třeba podotknout, že subjekty trestných činů podle hlavy X. zákona č. 86/1950 Sb. mohly být stejně tak subjekty všech trestných činů i podle předcházejících hlav tohoto zákona.

Subjekty vojenského trestného činu byly vyjmenovány v § 269 odst. 2 zákona č. 86/1950 a byly jimi :

- vojenské osoby v činné službě
- osoba, která se povoláním k zvláštní službě stala příslušníkem branné moci
- příslušník vojensky organizovaného nebo jiného sboru, jehož příslušníci podléhají podle zvláštních zákonů ustanovením o trestních činech vojenských jako voják v činné službě

---

¹³² § 269 zákona č. 86/1950 Sb.

¹³³ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 363

¹³⁴ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 366.

- vojenská osoba a příslušník sboru z předchozího bodu mimo službu, je-li ve služebním stejnokroji
- válečný zajatec

Jak však bylo řečeno výše, tento výčet okruhu osob, které se mohly stát přímými pachateli či spolupachateli, není totožný s okruhem osob podléhajících vojenské soudní pravomoci.

Specifické postavení měl zajatec. Mohl sice totiž být formálně přímým pachatelem (spolupachatelem) činů podle hlavy X zákona č 86/1950 Sb., avšak zde bylo nutné u každého případu zkoumat, zda byl porušenými povinnostmi skutečně vázán. Nemohl se například dopustit trestného činu zběhnutí a svémocného odloučení, jelikož nebyl povinen konat službu v československé branné moci. Navíc podle mezinárodního práva mohl být zajatec za útěk potrestán pouze kázeňsky.¹³⁵

Vojenská služba i normy trestního práva pod hlavou X. Zákona č. 86/1950 Sb., se týkaly poměrně úzce a přesně vymezeného okruhu osob. Vzhledem ke speciálním požadavkům na chování těchto subjektů se vojenského trestního práva týkala i řada výjimek. Základ toho můžeme nalézt v samotném vnímání ozbrojených sil v té době.

Nejlepší svědectví o tom dává dobová literatura, zejména komentář k trestnímu zákonu. Zde se dozvíme, že příslušníci ozbrojených sil „*musí být prodchnuti ryzím socialistickým vlastenectvím, láskou k vlasti a vysokou ukázněností. Vojenská kázeň příslušníků ozbrojených sil Československé republiky je na rozdíl od vynucené kázně buržoazních armád kázní občana budujícího lepší zítřek a bojujícího za uskutečnění socialismu*“, a že „*vojenská kázeň je přísné a přesné dodržování pořádku a pravidel, stanovených zákony a vojenskými řády a předpisy, všemi vojáky.*“¹³⁶

Objektem trestných činů podle hlavy X. zákona č 86/1950 Sb. je kázeň a stanovený výkon služby. Závažnost porušení těchto povinností spočívá ve smyslu ozbrojených sil, jímž je obrana státního území. Jedná se zejména o to, že tímto

¹³⁵ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 366- 367

¹³⁶ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 363.

porušením, hlavně kázně v rámci ozbrojených složek, může jedinec narušit bojeschopnost celé jednotky. S tím souvisí první ze zvláštností vojenských trestných činů podle tohoto zákona. Pokud byl totiž vojenský trestný čin spáchán za zvýšeného ohrožení vlasti, trestní sazby dočasného odnětí svobody se zvýšily na dvojnásobek¹³⁷. To se však netýká trestných činů, u nichž je přímo ve skutkové podstatě obsažen předpoklad, že trestný čin byl spáchán za války či za bojové situace. To se týká kromě jiných celé šesté části hlavy X. zákona č. 86/1950 Sb. (trestné činy proti válečným zvyklostem).¹³⁸

Oproti tomu bylo možné některé trestné činy vyřídit kázeňsky, tedy mírnější formou, než jakou stanovil zákon.¹³⁹ V rozhodování o tom, zdali je to možné, hrála roli celá řada faktorů. V první řadě hrála roli horní hranice trestní sazby, kterou bylo možné za trestný čin uložit. Ta nesměla převýšit jeden rok a u trestných činů v oddíle šestém hlavy X zvláštní části zákona č. 86/1950 Sb. (trestné činy proti válečným zvyklostem) dva roky. Horní hranice trestní sazby odnětí svobody dvou let se však také v této souvislosti užila na všechny vojenské trestné činy v době zvýšeného ohrožení vlasti, kdy se trestní sazba vojenských trestných činů zvyšovala na dvojnásobek (viz. výše).¹⁴⁰

Dále se tato horní hranice trestní sazby rozšířila na trestné činy v hlavě II až IX zvláštní části zákona č. 86/1950 Sb., pokud se věc projednávala v polním řízení.¹⁴¹

Dalšími faktory pro kázeňské vyřízení trestného činu je předchozí chování pachatele a stupeň nebezpečnosti trestného činu, jenž se posuzoval také v souvislosti s dopadem na celkový dopad činu na kázeň v jednotce. Na druhou stranu se v souvislosti s recidivou pachatele čin, který je jinak kázeňským přestupkem, mohl stát trestným činem. Podle § 281 odst. 1 zákona č. 86/1950 Sb. se totiž může „*čin, který je jinak kázeňským přestupkem, za určitých okolností stát trestným činem a být vyřízen soudně; tak je tomu jestliže pachatel poruší služební předpis nebo služební nařízení a byl již nejméně dvakrát kázeňsky trestán pro obdobný čin, nebo způsobí*

---

¹³⁷ § 304 zákona č. 86/1950 Sb.

¹³⁸ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 366-371

¹³⁹ § 305 zákona č. 86/1950 Sb.

¹⁴⁰ § 305 zákona č. 86/1950 Sb.

¹⁴¹ § 254 a § 255 zákona č. 87/1950 Sb.

tím ohrožení pořádku nebo jiný škodlivý následek.“

Kázeňské vyřízení trestného činu bylo potrestání viníka podle Kázeňského řádu platného pro sbor, k němuž náležel. Toto příslušelo jeho představenému.¹⁴²

Zcela se příslušníci ozbrojených sil vymykali v úpravě oprávněného použití zbraně. V § 308 zákona č. 86/1950 Sb. je totiž zakotveno, že se trestného činu nedopustí ten, kdo užije zbraně v mezích svého zmocnění příslušnými předpisy. V praxi to znamenalo zejména to, že v rámci plnění svých povinností je osoba uvedená v § 269 odst. 2 zákona č. 86/1950 Sb. povinná plnit požadavky výkonu služby tak, jak je upravují řády a předpisy. V důsledku to znamená, že pokud někdo napadne stráž muničního skladu, ta je oprávněna použít zbraň, a to bez ohledu na přiměřenost obrany intenzitě útoku.¹⁴³

Vojenské trestné činy se dělily do šesti dílů náležejících, jak již bylo několikrát řečeno, do hlavy X zákona č. 86/1950 Sb. Z jejich členění se dá vypožorovat, že jsou rozděleny podle závažnosti a podle druhu služby, kterou příslušník ozbrojených sil vykonával. Jsou to tedy trestné činy:

- proti povinnosti konat vojenskou činnou službu (§ 270 až 275)
- proti vojenské podřízenosti a vojenské cti (§ 276 až 284)
- proti povinnostem strážní a dozorčí služby (§ 285 až 286)
- proti velitelským povinnostem (§ 287 až 291)
- ohrožující bojeschopnost (§ 292 až 298)
- proti válečným zvyklostem (§ 299 až 303)

Postupně na našem území došlo k uvolnění politické situace, což se podepsalo také na podobě trestního práva a promítlo se tedy do jisté míry i do úpravy vojenského trestního práva. Jednalo se zejména o tři novelizace ve druhé polovině padesátých let, konkrétně z let 1956 a 1957.

¹⁴² Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 369-370.

¹⁴³ Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957, str. 368-369

Tou první a zároveň rozsáhlejší novelizací byl zákon č. 63/1956 Sb., kterým se změnil a doplnil zákon č. 86/1950 SB. Byl zaměřen zejména na změnu v oblasti trestních sankcí, ale zasáhl i zvláštní část trestního zákona, což se však ve zvýšené míře nedotklo hlavy X. Změny měly vést k posílení výchovného dopadu trestních norem a individualizovat represí. To vedlo k tomu, že byl zrušen trest odnětí svobody na doživotí. Velice důležité byla nově upravená možnost použít jako alternativu trest odnětí svobody 25 let všude tam, kde zákon nepočítal s jiným trestem, než trestem smrti. Nově byl také zaveden institut upuštění od potrestání u dospělých pachatelů¹⁴⁴ a u některých trestných činů, kde byly vedlejší tresty, jako například propadnutí jmění obligatorní se jejich uložení stalo fakultativním.¹⁴⁵

Dále byla zákonem č. 63/1956 Sb. zrušena všechna ustanovení zvláštní části, která neumožňovala podmíněčné odsouzení a neumožňovala snížení trestu. Přibyl rovněž důvod zániku trestnosti v podobě zániku nebezpečnosti činu pro společnost. Ve zvláštní části zákona č. 86/1950 Sb. byly upřesněny některé skutkové podstaty, například trestný čin velezrady, některé byly zrušeny, například nepřátelské jednání proti republice, a některé nově zavedeny, například kuplířství.¹⁴⁶

Druhou novelizací byl zákon č. 24/1957 Sb. Ten zmírnil trestání rozkrádání a poškozování socialistického vlastnictví zaměstnanci na pracovišti, kdy drobné případy mohli být vyřízeny jako disciplinárně. Poslední z trojice novelizací, zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství, není z pohledu problematiky vojenského trestního práva absolutně relevantní.

6.3 Trestní zákon č. 140/1961 Sb.

V roce 1960 byl přijat nový ústavní zákon č. 100/1960 Sb. V důsledku tohoto počínu byla nastartována nová kodifikace, jejímž jedním důsledkem bylo přijetí nového trestního zákona, zákona č. 140/1961 Sb., jenž byl až do nedávné doby

¹⁴⁴ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN978-80-7380-257-8, str. 626

¹⁴⁵ Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 50

¹⁴⁶ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 566

součástí našeho právního řádu. Důvodem pro to byla jednak politická objednávka, ale také napravení nedostatků zákona č. 86/1950 Sb. V důvodové zprávě k tomuto zákonu se pak uvádělo jako důvod vítězství socialismu, likvidace vykořisťovatelských tříd a naprosté vítězství socialistické hospodářské soustavy a existence socialistického vlastnictví, které vytvořily základ pro soulad zájmů jednotlivce a zájmů celé společnosti. Novelizace se samozřejmě nevyhnula ani trestnímu řádu, jenž byl nově upraven zákonem č. 141/1961 Sb.

Oproti zákonu č. 86/1950 Sb. se zde objevila celá řada vylepšení směřujících k upevnění právní jistoty v Československu. V první řadě se jednalo o zlepšení ve vymezení společenské nebezpečnosti činu. Na rozdíl od předchozí úpravy je zde výslovně vyjádřeno, že pokud je čin společnosti nebezpečný pouze nepatrně, nejedná se o čin trestný a trestní stíhání se obligatorně zastaví, a tedy již nezáleželo na uvážení prokurátora či soudu. Zároveň vymezil v § 3 odst. 4 kritéria, podle kterých se stupeň nebezpečnosti určí, a to *„zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou“*.

Byla také stanovena trestnost přípravy trestného činu jako obecné formy trestné činnosti, kdy podle § 7 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb. je příprava trestná podle trestní sazby trestného činu, k jehož spáchání směřovala, pokud zákon ve zvláštní části nestanoví něco jiného. Jednalo se o zvláště závažné trestné činy podle § 41 odst. 2, tedy o trestné činy, jejichž horní sazba činí nejméně 8 let a o trestné činy uvedené v § 62, kde z trestných činů souvisejících s vojenskými trestnými činy můžeme nalézt pouze § 259 genocidium a § 263a persekuce obyvatelstva.

Změna zasáhla i úpravu pokusu o trestný čin. Již nepostačovalo pro společnost nebezpečné jednání, kterého se pachatel dopustil s úmyslem spáchat trestný čin, ale bylo též nutné, aby toto jednání k jeho dokončení bezprostředně směřovalo.¹⁴⁷

Změny se týkaly i účastenství na spáchání trestného činu a celkového snížení trestních sazeb, kdy maximální výměra nyní činila 15 let a soudy mohly častěji využívat podmíněčného odsouzení a podmíněčného propuštění. *„Na druhé straně i*

---

¹⁴⁷ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 567-570

*trestní právo zachovalo svou převážně represivní podobu. Tresty byly často nepřiměřeně vysoké a existovaly mezi nimi zjevné neodůvodněné disproporce, což dokumentuje zejména razantní ochrana majetku v socialistickém společenském vlastnictví ve srovnání se slabou ochranou majetku občanů. U některých skutkových podstat zůstaly zachovány příliš široké formulace.*¹⁴⁸

Nová úprava trestního práva dala i novou podobu trestnímu právu vojenskému. Trestné činy vojenské a trestné činy s nimi související se rozdělily do tří hlav, hlav X, XI a XII. Oproti předchozím dvěma hlavám zákona č. 86/1950 Sb., se totiž trestným činům vojenským a trestným činům proti brannosti připojila ještě třetí hlava zákona, a to trestné činy proti lidskosti, v níž bychom mohli ze zákona č. 86/1950 Sb. poznat některé skutkové podstaty trestných činů hlavy X. dílu 6, trestných činů proti válečným zvyklostem. Z těch v hlavě XII. zbyla pouze skutková podstata ublížení parlamentáři, která se zařadila do oddílu čtvrtého, trestných činů ohrožujících bojeschopnost.

Vznik této hlavy zákona zapříčinilo rozvinutí zásady tzv. socialistického humanismu. Další dopad této zásady bychom mohli pozorovat i v pojetí trestu smrti, který již dále nebyl řazen do systému trestů, ale uváděl se samostatně jako trest výjimečný.¹⁴⁹

U trestných činů obsažených v hlavě X-XII, stejně jako v předchozích zmiňovaných úpravách, se státní moci jednalo zejména o udržení bojeschopnosti, pořádku a kázně v ozbrojených silách, potřebných k obraně státního území. Dobová literatura k tomu říká:

„K zabezpečení mírového rozvoje socialistické společnosti je třeba, aby byla náležitě uplatňována též obranná funkce státu. Proto trestní zákon poskytuje důslednou trestně právní ochranu realizaci principů výstavby a činnosti ozbrojených sil, zásad velení, výkonu vojenské služby, režimu života vojsk, jejich kázně a uplatňování bojeschopnosti. (...) Z ustanovení, obsažených v hlavě X až XII trestního zákona přichází v praxi soudů častěji v úvahu pouze použití ustanovení XII. hlavy o

---

¹⁴⁸ Vojáček, L. Schelle, K. Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN978-80-7380-257-8, str. 628

¹⁴⁹ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 569

*trestných činech vojenských a z nich zvláště ustanovení o trestných činech proti povinnostem konat vojenskou službu (...), proti vojenské podřízenosti (...) a ustanovení o trestných činech proti povinnostem strážní a dozorčí služby (...). Tyto trestné činy jsou páčány mladými občany většinou z lehkomyšlnosti nebo nedostatku představy o následcích porušení důležitých ustanovení vojenských řádů. Ostatní trestné činy hlavy X až XII se vyskytují buď ojediněle, nebo je jejich použití možné pouze za mimořádné situace, např. za války, za branné pohotovosti státu, za bojové situace apod.*¹⁵⁰

K problematice zabezpečení vlasti poskytovala úpravu i ustanovení 3. oddílu I. hlavy zákona č. 140/1961 Sb., trestné činy proti obraně vlasti. Tyto trestné činy upravovaly zejména přímou podporu nepřítele nebo cizí moci, a ačkoli tedy představují vysoce nebezpečné trestné činy, nemůžeme je mezi trestné činy vojenské počítat, jelikož jejich spáchání nepředpokládalo porušení nějaké zvláštní povinnosti.¹⁵¹ Výjimku tvořil § 275 (v zákoně č. 86/1950 Sb. toto upravoval § 279 a § 280), zprotivení a donucení k porušení vojenské povinnosti, čehož se mohla dopustit i civilní osoba.

Samotná hlava XII., trestné činy vojenské, prošla kompletní proměnou, která zasáhla jak systematizaci, tak sankce a skutkové podstaty trestných činů. Počet § se snížil z původních 39ti na 22 a snížil se také počet oddílů, kdy z původních sedmi, zákonodárce ponechal oddílů pět (kromě toho, že odpadla úvodní ustanovení, zmenšil se počet oddílů o trestné činy proti velitelským povinnostem a již výše zmíněné trestné činy proti válečným zvyklostem). Trestné činy vojenské se v zákoně č. 140/1961 Sb. dělily na trestné činy:

- proti vojenské podřízenosti a vojenské cti (§ 273-279)
- proti povinnosti konat vojenskou službu (§ 280-284)
- proti povinnostem strážní a dozorčí služby (§ 285-287)
- ohrožující bojeschopnost (§ 288-293)

Hlavní rozdíly ve vojenském trestním právu mezi zákonem č. 86/1950 Sb. a

---

¹⁵⁰ Nezkusil, J. Československé trestní právo, svazek II. zvláštní část, Orbis, Praha 1963, str. 249- 250

¹⁵¹ Nezkusil, J. Československé trestní právo, svazek II. zvláštní část, Orbis, Praha 1963, str. 250

zákonem č. 140/1961 Sb. tedy byly:

- Podstatné rozšíření skutkové podstaty neuposlechnutí rozkazu, zejména o nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby. Nově bylo možné spáchat trestný čin neuposlechnutí rozkazu také z nedbalosti.

- Zrušena byla skutková podstata upravující vzpouru, porušení předpisů a nařízení. Dále oddíl trestných činů proti velitelským povinnostem, jehož reprezentuje § 292, vydání bojových prostředků nepříteli, jelikož způsobilost spáchat tento trestný čin má pouze vojenská osoba na pozici velitele a oddíl trestných činů proti válečným zvyklostem (viz. výše).

- Na druhou stranu přibyly skutkové podstaty násilí vůči nadřízenému (§ 279) v prvním oddíle trestných činů proti vojenské podřízenosti a vojenské cti, chránící nadřízeného proti napadení, a ve třetím oddíle trestných činů proti povinnostem strážní a dozorčí služby to byla skutková podstata porušování povinností služby při obraně vzdušného prostoru (§ 287).

Ačkoli byl zákon č. 140/1961 Sb. posledním kodexem ve sledovaném období upravujícím trestní právo, vojenské trestní právo nevyjímaje, dotkla se ho ještě celá řada větších či menších novelizací, z nichž ty nejdůležitější, jež ovlivnily i vojenské trestní právo, zde představím.

První z nich byl zákon č. 56/ 1965 Sb. Tento zákon v první řadě upravil úhrnný a souhrnný trest doplněním § 36 zákona č. 140/1961 Sb. o druhý odstavec kde stojí že, *„postupně uložené dosud nevykonané tresty odnětí svobody se považují pro účel výkonu trestu a pro zahlazení odsouzení za trest jediný.“* Z dalších ustanovení v novele trestního zákona č. 56/1965 Sb. jsou pro účely této práce studie důležité následující:

- Čl. I odstavec 2. : *„V § 39 se nadpis "Odnětí svobody" umísťuje před jeho číselné označení a slova "v nápravných zařízeních ministerstva vnitra" a "v nápravných zařízeních ministerstva národní obrany" se nahrazují slovy "v nápravně výchovných ústavech" a "ve vojenských nápravných útvarech".“*

- Čl. I odstavec 3. vložil do zákona č. 140/1961 Sb. § 39a, jež rozdělil výkon trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech do tří skupin, což sice pro

vojenské osoby postrádá relevanci, avšak odst. 5 § 39a zní: „*Odsuzuje-li vojenský soud vojáka v základní vojenské službě k trestu odnětí svobody nepřevyšujícímu dvě léta, může rozhodnout, že se trest vykoná ve vojenském nápravném útvaru, má-li za to, že tento způsob výkonu trestu k jeho nápravě postačí.*“

- Čl. 2 odstavec 10 umožnil u trestného činu podle § 283 zákona č. 140/1961 Sb., zběhnutí do zahraničí, uložit trest propadnutí majetku.

Další novelizace se provedla zákonem č. 148/1969 Sb., jenž se vojenského a s ním souvisejícího trestního práva dotkla následovně:

- Čl. 1 odst. 7 se do zákona č. 140/1961 Sb. vkládá § 67a, podle něhož uplynutím promlčecí doby nezaniká trestnost trestných činů uvedených v hlavě X. zákona č. 140/1961 s výjimkou § 261 a stejně tak u „*trestného činu teroru (§ 93), obecného ohrožení (§ 179 odst. 2, odst. 3 písm. a)), vraždy (§ 219), ublížení na zdraví (§ 221 odst. 2 písm. b), odst. 3 a odst. 4, § 222), omezování osobní svobody (§ 231 odst. 3), zbavení osobní svobody (§ 232), zavlčení do ciziny (§ 233) a porušování domovní svobody (§ 238 odst. 2), pokud byly spáchány za takových okolností, že zakládají válečný zločin nebo zločin proti lidskosti podle předpisů mezinárodního práva*“

- Čl. 1 odstavec 8 přidal do § 68 zákona č. 140/1961 Sb., že do promlčecí doby se nezapočítává doba, pro kterou nebylo možno vykonat trest, kdy se odsouzený neoprávněně zdržoval v cizině nebo byl ve výkonu trestu odnětí svobody za jiný trestný čin.

- Čl. 1 odstavec 9, který doplnil ustanovení z odstavce 7 tím, že vytvořil § 68a zákona č. 140/1961 Sb., podle něhož „*výkon trestu uloženého pro trestné činy uvedené v § 67a se nepromlčuje.*“

V této souvislosti je třeba se poněkud vrátit a připomenout zákon č. 184/1964 Sb., který řešil problematiku promlčení v neprospěch pachatelů válečných zločinů a zločinů proti lidskosti ve dnech mezi 21. květnem 1938 až 31. prosincem 1946, v době zvýšeného ohrožení republiky.

Posledním zákonem, který novelizoval zákon č. 140/1961 Sb. a jemuž je dle mého soudu třeba se zde věnovat obsáhleji, je zákon č. 45/1973 Sb. Tato novelizace

umožnila „účinnější postih některých zvláště nebezpečných trestných činů, dále byla překlenuta mezera mezi trestem smrti a maximální délkou trestu odnětí svobody, zaveden ochranný dohled aj. Do trestního zákona byly též promítnuty zásady o ochraně státního tajemství a závazky ČSSR z mezinárodních smluv týkajících se bezpečnosti leteckého provozu“¹⁵²

Trestní právo se v letech 1961-1989 dočkalo ještě několika dalších novelizací, např. zákon 58/1965 Sb., zákon č. 59/1965 Sb. a zákon č. 47/1973. Z nich však žádná nebyla pro vojenské trestní právo tak významná, jako výše zmíněné.

---

¹⁵² Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4, str. 52

7 Proměna československého vojenského trestního práva ve srovnání stavu v letech 1938 a 1989

Srovnání vojenského trestního práva v Československu ve stavu v jakém se nacházelo v letech 1938 a 1989, ačkoli se jedná o „pouhých“ 50 let, je jako srovnávat právo dvou odlišných zemí. V podstatě tomu tak i je, neboť zatímco Československo v roce 1938 patřilo mezi moderní evropské demokracie, právní řád v Československu ve stavu, v jakém ho nacházíme v roce 1989, byl utvářen v autoritativním prostředí komunistického totalitního režimu. Rozdílu v trestním právu vojenském tedy najdeme obrovské množství, a tak se tedy zaměříme na ty nejdůležitější z nich.

První a nejmarkantnější změna nastala unifikací vojenského trestního práva s právem civilních osob do jednoho velkého kodexu v roce 1950, která se udála v průběhu tzv. právníkové dvouletky. Ačkoli toto již bylo na předchozích stránkách zmíněno několikrát, je zde třeba to zopakovat. *„Otázka pojmového vymezení vojenského trestního práva, respektive teoreticko-právní přístupy k nazírání na podstatu zvláštní trestně právní úpravy určené pro příslušníky ozbrojených složek se staly předmětem nemála odborných studií, pro něž zdaleka nebyla příznačná názorová jednota. Převažujícím pojetím, zejména mezi německy píšícími autory, je nahlížení na vojenské trestní právo jako na právo stavovské (Koppmann). Z odlišných názorů lze zmínit vnímání vzájemného vztahu mezi obecným a vojenským trestním právem jako na období poměru mezi právem občanským a obchodním (Schönfeld) či chápání vojenského trestního práva jako období obecného trestního práva zohledňující zvýšený zájem na zachování plné funkčnosti vojska (Dangelmaier).“*¹⁵³ Koncept dualismu trestního práva, který Československo recipovalo z Rakouska-Uherska, se zde jevil jako nevyhovující a unifikační tendence se projevíly již ve dvacátých letech, avšak do vypuknutí druhé světové války se je nepodařilo uskutečnit.

V zákoně č. 19/1855 ř. z., tedy vojenském trestním zákoníku, se trestné činy vojenské, tedy trestné činy předpokládající porušení nějaké zvláštní povinnosti,

¹⁵³ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 844

nalézaly pouze ve druhém díle tohoto zákona. Představovali tak vlastně pouze malou část vojenského trestního zákoníku. Typické pro období první republiky je také velká roztržitost zákonů, kdy kromě dvou zákoníků upravovala trestní právo ještě celá řada samostatně stojících zákonů. Například zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, zákon č. 111/1928 Sb. z. a n., o zahlazení odsouzení, a zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti.

Unifikací trestního práva, která byla dokončena v roce 1950, byly všechny tyto předchozí zákony zrušeny a byl vytvořen jediný zákoník trestního práva, trestní zákon č. 86/1950 Sb. Vojenské trestní právo obsahovala hlava X. zvláštní části, která obecně vzato převzala úlohu druhého oddílu zákona č. 19/1855 ř. z. Ačkoli se o tomto kroku uvažovalo již před komunistickým převratem v únoru 1948, režim tento krok vyložil po svém. „*Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona z r. 1950, jímž byla éra existence specifické vojenské úpravy definitivně skončena, odklon od cesty dvojího trestního práva ospravedlnila, s ohledem na dobu svého vzniku, lehce tendenčním způsobem – poukazem na pospolitost lidu s lidově demokratickou armádou a veřejnými ozbrojenými sbory. V její absenci a možném použití armády kapitalistického státu proti pracujícím spatřovala v podstatě jediný důvod rozdvojení trestního práva na obecné a vojenské.*“¹⁵⁴ Novelizace trestního zákona z roku 1961 již na tomto pojetí nic nezměnila.

Posun nastal také přechodem z formálního na materiální pojetí trestného činu, což bylo stejně tak učiněno i v dalších státech socialistického bloku. Znamená to, že nyní již ke spáchání trestného činu bylo zapotřebí jeho nebezpečnosti pro společnost. Předchozí úprava vyžadovala pouze naplnění znaků skutkové podstaty uvedených v zákoně.¹⁵⁵ Je zde však otázka, jaký měla tato změna pojetí dopad v oblasti vojenských trestných činů. Pokud se podíváme na skutkové podstaty trestných činů obsažených v hlavě XII. zákona č. 140/1961 Sb., vychází z toho poznatek, že nebezpečnost některých z nich pro společnost se blíží nule. Například § 276 tohoto zákona upravuje urážku mezi vojáky. Stejná situace mimo armádu, tedy případ kdy

---

¹⁵⁴ Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3, str. 868

¹⁵⁵ Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7, str. 562

se mezi sebou navzájem urazí dvě civilní osoby, by se řešila maximálně jako přestupek. Je však nutné si uvědomit, že nároky na vojáka v činné službě se značně liší. V komentáři ke zvláštní části trestního zákona č. 140/1961 Sb. z roku 1980 se k této problematice říká:

„Dvanáctá hlava poskytuje ochranu společenským vztahům daným zvláštností úkolů a organizace ozbrojených sil a sborů. Je výrazem vrcholného zájmu společnosti na tom, aby všichni občané povolání k výkonu vojenské služby čestně a uvědoměle plnili požadavky přísné a pevné vojenské kázně, která je základním předpokladem vysoké bojeschopnosti a pohotovosti vojsk. (...) Jednotlivá ustanovení této hlavy plní své výchovné poslání tím, že jsou nástrojem důsledné ochrany vojenské kázně. Pro případ branné pohotovosti a bojové situace, kdy neplnění a porušování vojenských povinností je zvlášť nebezpečné a může mít těžké následky, počítá zákon s tím, že závažné trestné činy budou postihovány přísnými tresty.“¹⁵⁶

V tomto odstavci jsou zmíněny vyšší požadavky na kázeň, než jaké jsou vyžadovány od civilní osoby. Je to dáno zejména tím, že ačkoli v mírových dobách není porušení takové povinnosti nikterak závažné, je v souladu s účelem existence ozbrojených složek předpokládáno, že může nastat situace, kdy bude „zvlášť nebezpečné a může mít těžké následky“¹⁵⁷.

Co se týče dalšího srovnání vojenských trestných činů v letech 1938 a 1989, dá se obecně říci, že oblasti úpravy se příliš neliší. Pomineme-li změnu režimu a její důsledky v oblasti politické, jako byl například požadavek na politickou uvědomělost příslušníků ozbrojených sil, měl dopad na jednotlivé změny zejména technologický vývoj v oblasti bojových prostředků a vývoj ve způsobu vedení boje a vojenské strategie. Jádro skutkových podstat vojenských trestných činů však zůstalo stejné.

---

¹⁵⁶ Matys, K. a kol., Trestní zákon komentář, II. Část zvláštní, Panorama, Praha, 1980, str. 790

¹⁵⁷ Matys, K. a kol., Trestní zákon komentář, II. Část zvláštní, Panorama, Praha, 1980, str. 790

8 Závěr

Dvacáté století bylo ve všech ohledech přelomové, protkané celou řadou válečných konfliktů, převratů a revolucí. Jak je dobře vidět v této práci, je na jakoukoli změnu politického klimatu právo velice citlivé a vždy reflektuje stav společnosti a stupeň vývoje, na němž se právě nachází. Mě samotného tento fakt v průběhu tvorby diplomové práce zaskočil, ač je tato pravda zjevná a pro čtenáře nikterak objevná.

Ačkoli je armáda jako taková prostředím velice konzervativním až rigidním a tradice v ní hrají nemalou roli, udělalo v průběhu minulého století trestní právo vojenské dle mého názoru obrovský skok kupředu, i přestože okolnosti, za nichž se tak dělo, vždy nebyly právě nejpříjemnější. Tím mám samozřejmě na mysli změnu režimu, která se na trestním právu na přelomu první a druhé poloviny dvacátého století podepsala zejména jeho tendencí. Vojenské trestní právo se však nevyvíjelo pouze v závislosti na politickém směru dominantním v té či oné době. Podepsal se na něm do jisté míry také vývoj technologických prostředků, bojové strategie a úkolů, jejichž plnění se od armády očekávalo a očekává.

Postavení vojenského trestního práva v současnosti ztrácí na významu v přímé úměře k tomu, jak je ve společnosti armáda vnímána a jaký význam má pro fungování státu a jeho přežití. Při tomto tvrzení vycházím z vlastní zkušenosti, kdy je během výuky trestního práva vojenské trestní právo v podstatě opomíjeno. Je to dáno zejména stavem, v jakém se současná armáda nachází a jak ji česká společnost vnímá. Narážím zejména na ztrátu kontaktu armády s veřejností, k čemuž došlo v důsledku zrušení základní vojenské služby a současně zdánlivou nereálnost vojenské intervence cizího státu na našem území, které by bylo třeba se postavit silou.

Česká republika disponuje malou armádou velice kvalitně vycvičených profesionálů, která je ideální pro plnění úkolů v rámci většího uskupení mezinárodních expedičních sborů. Není však již schopna plnit základní funkci, kterou je obrana státního území. Když se ohlédneme zpět na obě hlavní sledovaná období, tedy rozmezí let 1918-1938 a 1948-1989, je více než jasné, že obrana státního území, popřípadě příprava na ni, byla hlavní náplní ozbrojených sil. V

období existence první republiky musela rodící se československá armáda vybojovat již záhy po vzniku státu řadu bitev při obraně některých pohraničních oblastí, kdy Československo představovalo nový útvar v srdci Evropy, jehož vznik v rámci sebeurčení národů neměl v podstatě žádné historické opodstatnění a určení hranic bylo na řadě míst z pohledu našich sousedů velice sporné a řešilo se se zbraní v ruce. Ani později nebyla situace Československa nijak růžová, o čemž ostatně svědčí způsob jeho dočasného zániku, a tak byla velká a silná armáda nezbytností.

Ani po únorové revoluci roku 1948 se potřeba armády nijak nezmenšila, pouze se změnily okolnosti. Prvořadá zde byla obrana komunistické ideologie, kdy území Československa představovalo nárazníkovou zónu pro případ války mezi západními „kapitalistickými“ zeměmi Severoatlantické aliance a zeměmi „východního bloku“, které vytvořily protiváhu podepsáním Varšavské smlouvy. Když se podíváme na počty mužů ve zbraní, jsou v obou těchto obdobích stejné, tedy 200 000 vojáků. Pokud to srovnáme se současným stavem, kdy naše profesionální armáda čítá okolo 21 000 vojáků, je jasné, že takovým úbytkem adresátů slábne i význam vojenského trestního práva.

Z hlediska mého osobního srovnání obou období pro mne byla za daných okolností největším rozdílem dostupnost materiálů, ze kterých jsem mohl čerpat, přičemž období totality ke mně bylo v tomto směru vstřícnější. Není to dáno tím, že by se snad za první republiky vojenským trestním právem nikdo nezabýval, na vině je existence samostatného vojenského zákoníku, kdy po unifikaci trestního práva již bylo vojenské trestní právo obsaženo v každé učebnici, která se trestním právem zabývala. Z tohoto důvodu jsem pak během psaní prvních kapitol čerpal zejména ze samotného zákona.

Práce na tomto tématu byla pro mě ve všech směrech velice poučná a během její tvorby jsem se nesetkal s žádnými problémy. Jako poměrně mrzuté považuji, že z důvodu zachování koncepce celé práce, jak byla nastíněna v úvodu, a dále pak také z důvodu prostoru a v neposlední řadě také z důvodů časových, jsem nemohl více prostoru věnovat vojenskému trestnímu právu procesnímu.

Na závěr nezbyvá než dodat, že doufám, že jsem zpracováním této diplomové práce naplnil všechny body tak, jak byly představeny v úvodu a za dodržení odborné úrovně, jaká je pro studii tohoto druhu požadována.

Seznam použité literatury

Odborné publikace

Bobek M.: Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, ISBN: 978-80-210-4844-7

Československé trestné právo. Svazek I. Obecná část. Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957

Československé trestní právo I, kol. autorů, Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, Orbis, Praha 1957

Československé trestní právo, Svazek II., zvláštní část, kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy univerzity v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě. Orbis: Praha, 1957

Gřivna, T. Trestní právo hmotné, In: Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví, Masarykova univerzita-Mezinárodní politologický ústav , Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7

Horáková, M. Právní ochrana menšin v Československu v letech 1933-1936, COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition, Brno: Masaryk university, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5

Kallab, J.: Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské. Část obecná i zvláštní, Melantrich, Praha, 1935

Kiesewetter Z. a kol., Vojenské trestné činy, Naše vojsko, Praha 1973

Kuklík J. :Vývoj československého práva 1945-1989, Linde, Praha 2009, ISBN 978-80-7201-741-6

Kuklík J. a kolektiv, Dějiny československého práva 1945-1989, Auditorium, Praha 2011, ISBN 978-80-87284-17-9

- Lepšík, J., Beneš, J. Vojenské trestní zákony Československé republiky. Praha 1931
- Matulová, H. Vojenské trestní právo, In: Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě, svazek 2, sborník příspěvků kol. autorů, Karolinum, Praha 2010, ISBN 978-80-246-178-3
- Matys K. a kol., Trestní zákon komentář, II. Část zvláštní, Panorama, Praha, 1980,
- Nezkusil, J. Československé trestní právo, svazek II. zvláštní část, Orbis, Praha 1963
- Nezkusil, J. Československé trestní právo, Svazek I. obecná část, Orbis, Praha 1976
- Nezkusil, J. Československé trestní právo, Svazek II. zvláštní část, Orbis, Praha 1976
- Peška Z.: Československá ústava a zákony s ní souvislé, Praha 1931
- Salák P.: SPECIFICKÉ TRESTY V HISTORII VOJENSKÉHO PRÁVA. In: COFOLA 2010: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno : Masarykova Universita, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5
- Salák P: Vojenské trestní právo. In: Československé trestní právo v proměnách věků. Sborník příspěvků. Brno 2009, ISBN 978-80-210-5086-0
- Skřejpková P. a kol., Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918-1938), Praha 2009, ISBN 978-80-7201-750-8
- Solnař, V. Trestní právo hmotné, Část obecná, Linhard, Praha 1947,
ISBN 978-80-7201-750-8
- Solnař, V. Trestní právo hmotné, Část zvláštní, Linhard, Praha 1948
- Vlček, E. Dějiny trestního práva v Českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2006, ISBN 80-210-4056-4
- Vlček, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Masarykova univerzita, Brno 2007, (3. vyd.), ISBN 80-210-4056-4
- Vojáček, L., Schelle, K. *Repetorium českých právních dějin do roku 1945*, Ostrava: Key publishing, 2008, ISBN 978-80-87071-69-4
- Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V.: České právní dějiny, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2010, ISBN 978-80-7380-257-8

Použité české právní předpisy

Dekret presidenta č. 120/1945 Sb. z. a n., o přechodné úpravě vojenského polního trestního řízení

Nařízení Národního výboru československého č. 21/1918 Sb., o přísaze vojsk československých

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech

Zákon č. 131/1912 ř. z., vojenský trestní řád

Zákon č. 9/1918 Sb. z. a n., jímž se pozměňuje vojenský trestní zákon a řád

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o vzniku Československa

Zákon č. 556/1919 Sb. z. a n., kterým se mění některá ustanovení vojenského trestního zákona

Zákon č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění

Zákon č. 76/1920 Sb. z. a n., o inkorporaci Hlučínska

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky

Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

Zákon č. 232/1948 Sb., o státním soudu

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád

Zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb.

Zákon č. 24/1957 Sb., o kárném stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví

Zákon č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství

Zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

Zákon č. 184/1964 Sb., kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů

Zákon č. 56/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb.

Zákon č. 58/1965 Sb., kterým se upravuje postih provinění a přestupků osob opětovně se dopouštějících výtržnictví, násilností a příživnictví

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 148/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb.

Zákon č. 45/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon

Zákon č. 47/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Vládní nařízení č. 141/1927 Sb. z. a n., jímž se vydávají nové branné předpisy

Internetové odkazy

www.zakonyprolidi.cz

www.lexdata.cz

Cizojazyčné resumé

The title of this dissertation is The process of the Czechoslovak military criminal law between years 1918-1989. It deals with issues specific part of criminal law - military criminal law and how it changed during the existence of an independent Czechoslovak Republic. Finally, the military criminal law subjected to a comparison between two time periods in the state in which they resided on their end, and between 1938 and 1989.

The first chapter introduced the military criminal law in the form in which it was to Czechoslovak law adapted from Austria-Hungary and the circumstances under which this acceptance occurred, including introduction the problems that accompanied this subsequently. The second chapter explains the changes that affected this area of law, up until the process was interrupted by World War II. During the war, the process stopped, and so is only briefly discussed what happened in our country during the occupation and how to deal with the presence of the Czechoslovak armed forces in the allied states

After February 1948, in Czechoslovakia has changed the political climate and subsumed to other Central and Eastern European countries of the communist bloc. This of course was also evident in military criminal law, which was within the framework of law in 1950, revised and unified into one Code together with the criminal law for civilians. Due to the speed in which the recodification was completed with the law, there were many imperfections that would not include criminal law, as for example, were too broad formulation of criminal offenses. As a result there have been several amendments of a culminating criminal law adopting a new Code in 1961. It was followed by several other amendments, but until 1989 have retained the form of criminal law, as given by Act No. 140/1961 Coll.

The last chapter concludes the whole work by comparing the closing of military criminal law in the state in which they are located between 1938 and 1989.